

American
University
Kyiv

Powered by
Arizona State University

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ШЛЯХ ДОДОМУ: хто з українських мігрантів та біженців планує повернутися

ПІДГОТУВАЛА:

Наталія Заїка,

програмна менеджерка та дослідниця
Інституту поведінкових досліджень, АЮК

КЕРІВНИК ПРОЄКТУ:

Володимир Вахітов,

Директор Інституту
поведінкових досліджень, АЮК

КИЇВ, БЕРЕЗЕНЬ 2024

ЗМІСТ

1. КЛЮЧОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	3
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
3. УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ	8
3.1. Кількість українських біженців та мігрантів у Польщі	8
3.2. Демографічні характеристики українців у Польщі	9
3.3. Зайнятість та фінансове становище	11
3.4. Сімейний статус та діти	16
3.5. Мова спілкування	17
4. ЯК УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ ЗБЕРІГАЮТЬ ЗВ'ЯЗКИ З БАТЬКІВЩИНОЮ	22
4.1. Відвідування України	22
4.2. Родичі в Україні та навчання в українських школах	23
5. ДОСВІД ВІЙНИ ТА БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО	25
5.1. Досвід війни	25
5.2. Образ майбутнього	26
6. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ	32
6.1. Туга за домом і надія на краще майбутнє. Що відчувають українці в Польщі?	32
6.2. Відчуття національної ідентичності	34
7. БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ	38
7.1. Бажання повернутися в Україну	38
7.2. Соціально-демографічні фактори, які впливають на бажання повернутися в Україну	41
7.3. Зв'язки з Україною і повернення	44
7.4. Досвід війни, образ майбутнього і бажання повернутися	46
7.5. Почуття, ідентичність і бажання повернутися	48
7.6. Портрет українців, які хочуть повернутися і залишитися. Кластерний аналіз	52
8. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	55
8.1. Висновки	55
8.2. Рекомендації	58
9. ДОДАТКИ	59
9.1. Результати лінійних регресій	59
9.2. Список рисунків	62
9.3. Список таблиць	63

1. КЛЮЧОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Цей звіт представляє результати дослідження українців, які проживають у Польщі, з фокусом на їх наміри повернутися додому. Дослідження поєднувало кількісний та якісний методи.
- Для **кількісного дослідження** було проведене опитування українців, які проживають у Польщі: 937 респондентів, які приїхали в країну після початку повномасштабного російського вторгнення (далі - біженці), та 202 – до вторгнення (далі - мігранти)¹. Опитування було проведено соціологічною групою «Рейтинг» на всій території Польщі з 12 по 19 грудня 2023 року.
- **Якісний етап** дослідження включав п'ятнадцять глибоких інтерв'ю з українками, які вимушено виїхали з України після повномасштабного вторгнення росії в Україну і на момент опитування проживають в Польщі або Німеччині або повернулися в Україну. Інтерв'ю були проведені 15-27 грудня 2023 року Українським центром вивчення громадської думки «Соціоінформ».
- На початок 2024 року **кількість українських біженців** у Польщі становила біля 950 тисяч². **Кількість мігрантів** з України до лютого 2022 року оцінювалася в 1,35 мільйона³.
- Українські біженці та мігранти в Польщі різняться за **соціально-демографічними характеристиками**:
 - біженці, переважно, старші, мають нижчі доходи, частіше одружені та мають дітей. Більшість з них приїхала зі Сходу і Півдня, тоді як найбільша кількість мігрантів – з Центру, Півдня і Заходу;
 - серед біженців вища частка тих, хто не працює, є пенсіонером або працює віддалено на українську компанію і нижча частка тих, хто є найманим працівником у Польщі;
 - за час повномасштабного вторгнення фінансовий стан біженців, в середньому, погіршився, мігрантів – покращився.
- Після лютого 2022 року значна частина українців змінила **мову спілкування**: серед біженців частка тих, хто говорить українською мовою зросла на 17 п.п. (з 39% до 56%). У мігрантів найбільша зміна відбулася у використанні в побуті російської мови – воно зменшилося з 39% до 16% (більшість перейшли на українську або польську мову).
- Більшість українців, які живуть у Польщі, зберігають тісні **зв'язки з Україною**: мають родичів, друзів або колег, з якими підтримують зв'язок; читають новини про Україну; мають українські телефонні номери; переказують гроші або передають речі для армії; приїжджають в Україну. З довоєнних мігрантів лише 27% жодного разу не приїжджали в Україну після того, як переїхали до Польщі (візит не обов'язково був під час повномасштабного вторгнення), серед біженців таких трохи більше половини.
- Майже всі українці, які проживають у Польщі, мають **близьких родичів в Україні**. Найчастіше це батьки респондента або його/її партнера. Тільки 6% українців у Польщі кажуть, що ніхто з їх близьких родичів не живе в Україні.

¹ У цьому дослідженні під словом «біженці» ми розуміємо всіх українців, які виїхали в Польщу після 24.02.2022, під словом «мігранти» - всіх, хто виїхав до 24.02.2024, не залежно від їх офіційного юридичного статусу. «Вимушені мігранти» та «вимушені переселенці» вживаються як синоніми до слова «біженці».

² <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

³ Duszczuk M., Kaczmarczyk P. The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges.

Intereconomics. V. 57, 2022. intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html

- 61% біженців, які мають дітей шкільного віку вказують, що їхні діти навчаються **онлайн в українських школах**. Серед мігрантів цей показник нижчий – 30%.
- Більшість українців, які проживають у Польщі, зіткнулися з **наслідками війни** у своїй сім'ї. Майже однакова кількість біженців та мігрантів мають близьких людей, які служать у складі Сил оборони України (37% та 41% відповідно), втратили близьку людину внаслідок військової агресії росії (20% та 22%), мають зруйноване чи пошкоджене житло в Україні (23% та 14%). Найбільше респондентів вказувало на тривалу розлуку з членами сім'ї (67% біженців та 62% мігрантів). Лише 3% біженців та 15% мігрантів відповіли, що не зіткнулися з жодною із перелічених подій.
- Українці відчують дуже сильну **невизначеність щодо майбутнього**: понад половина не можуть навіть приблизно відповісти, коли закінчиться війна, і біля третини не мають думки щодо того, які території залишаться під контролем України. Старші респонденти та вихідці з Центру і Півдня більш оптимістичні щодо терміну завершення війни – вони вважають, що це станеться у 2024 році. Загалом українці оптимістично налаштовані щодо повоєнної відбудови. Більшість вірить, що Європа буде допомагати нам у відбудові і за 5-10 років життя в Україні буде кращим, ніж до війни.
- Попри різний час та мотивацію приїзду до Польщі, **почуття** біженців та мігрантів дуже схожі. Найчастіше вони відчують тугу за домом (4,39⁴ та 4,01 відповідно), надію на краще майбутнє (4,29 та 4,35) та вдячність місцевому населенню приймаючої країни (4,10 та 4,02). Найрідше з усіх почуттів у них виникає відчуття провини за те, що поїхали за кордон (2,80 та 2,50) та відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні (2,54 та 2,46). Цікаво, що з часом почуття суттєво не змінюються: серед біженців, які приїхали у різні час протягом майже двох років, різниця у відповідях незначна.
- Українці в Польщі відчують дуже сильну **тугу за домом**: понад 60% біженців і понад 50% мігрантів відчують тугу за домом «завжди». При чому дуже часто вони не можуть висловити за чим саме сумують і формулюють досить абстрактно: вдома все рідне і звичне, а в Польщі – все чуже (люди, місця, звичаї, дім).
- Українцям за кордоном притаманне високе відчуття **національної ідентичності**, при цьому різниці у відчутті ідентичності між мігрантами та біженцями майже немає. За даними глибинних інтерв'ю, дехто почав більше відчувати свою українську ідентичність після переїзду за кордон, опинившись у новому середовищі.
- Приблизно половина біженців та третина мігрантів демонструють чіткі **наміри повернутися** в Україну. Від 12% до 23% українців ще не сформуvalи чітко свої плани (вони обирають варіант «важко відповісти» на питання про повернення).
- Бажання повернутися в Україну корелює з **соціально-демографічними факторами**: старші люди з низькими доходами, для яких основна мова спілкування українська, більше схильні повернутися. Ті, хто мають дітей шкільного віку та краще знають польську мову, менш схильні до повернення. Однак ті, в кого діти дистанційно навчаються в українських школах, виявляють вищі наміри повертатися.
- Ті, хто **приїжджали в Україну** часто, висловлюють більше бажання повернутися, порівняно з тими, хто не приїжджав взагалі або був один чи декілька разів.
- **Наявність близьких родичів** в Україні суттєво не впливає на бажання повернутися.
- Ті, хто має **оптимістичний погляд** на розвиток подій на фронті (вірять, що війна закінчиться у 2024 або 2025 році і Україна поверне всі території) висловлюють більше бажання повернутися,

⁴ Респонденти оцінювали почуття за шкалою: ніколи (1), рідко (2), іноді (3), часто (4), завжди (5).

порівняно з тими, хто більш песимістично дивиться на майбутнє (вважають, що війна затягнеться до 2026 року або пізніше і Україна не зможе відвоювати всі захоплені території).

- **Негативний досвід та втрати під час війни**, не мають значного впливу на наміри повернутися. Тільки біженці, які мали досвід проживання на окупованій території, частіше висловлюють бажання повернутися, порівняно з тими, хто такого досвіду не мав.
- Бажання повернутися сильно корелює з почуттям **«набутої» ідентичності**⁵: чим вища ідентичність, тим сильніше респонденти хочуть повернутися додому.
- Також є сильний зв'язок між намірами повернення та **почуттям гордості** за свою країну: біженці з низьким відчуттям гордості набагато рідше виявляють бажання повернутися.
- Між **групами біженців**, які приїхали в Польщу в різний час (лютий-березень 2022, квітень-вересень 2022, жовтень 2022-лютий 2023, березень-грудень 2023), немає значної різниці за соціально-демографічними характеристиками, переживанням емоцій та бажанням повернутися в Україну.
- За допомогою **кластерного аналізу** ми виділили три групи українських біженців в залежності від їх намірів щодо повернення в Україну та виокремили характеристики, які притаманні кожній групі:
 - **«хочуть повернутися»** (45% біженців): жінки з середнім віком 40 років, які розмовляють українською мовою, мають низькі доходи, приїхали з Півдня України, переважно відносять себе до Православної церкви України. У них сильно виражені туга за домом і самотність. Також вони демонструють найвищий рівень національної ідентичності та гордості за свою країну серед усіх кластерів.
 - **«не хочуть повертатися»** (20% біженців): молодші та більш фінансово забезпечені, порівняно з тими, хто хоче повертатися. Найчастіше вони приїхали зі Сходу України, розмовляють російською мовою і не мають вираженої релігійності. Ця група частіше за інших відчуває вороже ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні. У неї найбільш песимістичний погляд щодо часу та умов завершення війни. Ті, хто не хоче повертатися, мають найнижчі показники ідентичності та гордості за свою країну.
 - **«не визначилися»** (35% біженців): у цьому кластері найвища частка жінок, серед усіх кластерів, середній вік – 37 років, найчастіше вони працюють у польських компаніях і мають дітей шкільного віку. Вони майже рівномірно розподілені за доходами: низькі, середні та високі. Основна мова спілкування – українська, найчастіше вони не відносять себе до жодної конфесії або належать до Православної церкви України. Ті, хто не прийняли рішення щодо повернення, частіше за інших відчувають страх перед майбутнім та невизначеність, а також вдячність місцевому населенню.
- Таким чином, і серед біженців, і серед довоєнних мігрантів є частка тих, хто чітко демонструє свої наміри повернутися в Україну, ті, хто схильний залишитися жити за кордоном, і біля третини не визначилися зі своїм майбутнім. На наміри щодо повернення впливають соціально-демографічні (вік, дохід, наявність дітей), культурні (мова, релігія, відчуття національної ідентичності та гордості за країну) та емоційні (відчуття туги за домом, невизначеності та самотності) фактори.

⁵ Детально про вимірювання ідентичності та «набутої» і «спадковану» ідентичність див. [Розділ 6.2](#).

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цей аналітичний звіт представляє результати аналізу кількісного та якісного дослідження українців, які проживають за кордоном. Дослідження проведене [Інститутом поведінкових досліджень](#) при [American University Kyiv](#). Метою дослідження було виявити фактори, які впливають на мотивацію українських біженців та довоєнних мігрантів повернутися додому та, на основі отриманих даних, надати рекомендації щодо розробки політик, які сприятимуть поверненню українців.

Кількісне опитування було проведено соціологічною групою «*Рейтинг*» на платформі «*Рейтинг Онлайн*» на всій території Польщі з 12 по 19 грудня 2023 року. Опитування відбувалось методом CAWI (*Computer Assisted Web Interviewing*).

Випадкова вибірка охоплювала аудиторію українців віком від 18 років, які користуються смартфоном та мали доступ до інтернету на момент опитування. Запрошення до опитування було розіслано цільовій аудиторії за такими каналами: Big Data від мобільних операторів; месенджери та соціальні мережі для максимального охоплення аудиторії.

До вибірки увійшли українські мігранти (ті, хто виїхав з України до початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року) та біженці (ті, хто виїхав після 24 лютого 2022 року), які перебували на території Польщі на момент опитування.

Загалом було опитано 937 біженців та 202 мігранта.

Контроль якості даних включав логічну та технічну перевірки, щоб гарантувати цілісність, точність і загальну якість отриманих даних. Логічні перевірки передбачали перевірку даних на послідовність та узгодженість. Участь в опитуванні контролювалась обмеженням на повторну участь. Респондентам було задано 3 питання на перевірку уважності і ті, хто відповів на менше ніж 2 питання правильно, були виключені з масиву.

Анкета програмувалась на двох мовах за вибором респондента (українська та російська). Медіанна тривалість заповнення анкети –00:11:01, середня тривалість – 00:12:12. Похибка з довірчим рівнем 0,95 не перевищує 3,3% для вибірки.

Участь в опитуванні була добровільною, респонденти були поінформовані про мету збору даних, поінформовані щодо можливості припинити свою участь та погодились на обробку своїх відповідей.

Перед проведенням опитування анкета та методологія дослідження була погоджена етичним комітетом American University Kyiv.

Якісне дослідження проведене методом напівструктурованих глибинних інтерв'ю 15-27 грудня 2023 року Українським центром вивчення громадської думки «*Соціоінформ*». Усього було проведено 15 інтерв'ю з жінками, які вимушено виїхали з України після повномасштабного вторгнення і на момент опитування проживають в Польщі або Німеччині або повернулися в Україну.

Зокрема, учасниці інтерв'ю були розподілені наступним чином:

Проживають за кордоном: 9 учасниць	Повернулися в Україну: 6 учасниць
☐ у Польщі: 3 учасниці ☐ у Німеччині: 4 учасниці ☐ жили в Польщі, переїхали до Німеччині: 2 учасниці	☐ з Польщі: 3 учасниці ☐ з Німеччини: 3 учасниці

3. УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

3.1. Кількість українських біженців та мігрантів у Польщі

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило велику хвилю вимушеної міграції. Багато українців було змушені залишити домівки і виїхати в інші країни у пошуках безпеки. Найчастіше першою країною в'їзду була Польща. Далі частина українців переміщалася в інші країни, частина – залишалася у Польщі, дехто повернувся в Україну. Усього за період з 24 лютого 2022 по 19 січня 2024 року зафіксовано 18,61 млн перетинів кордону з України в Польщу⁶. Найбільший потік спостерігався у перший місяць повномасштабного вторгнення, у період з 4 до 9 березня 2022 року польський кордон зі сторони України щодня перетинало понад 100 000 осіб⁷.

За даними Агентства ООН у справах біженців, станом на 15 грудня 2023 в Польщі проживало 956 635 українських біженців⁸. Схожі дані надає Міністерство цифровізації Польщі – 955 893 поданих заявок на статус UKR⁹ (станом на 9 січня 2024 року)¹⁰. Станом на кінець 2023 року, Польща є другою країною за кількістю українських біженців після Німеччини¹¹.

Крім того, багато українських мігрантів проживали в Польщі до російського вторгнення. Їхня кількість оцінюється в 1,35 мільйона. Вони становили найбільшу групу мігрантів Польщі, зокрема на українців припадав 71% виданих дозволів на роботу та 98% дозволів на сезонну роботу.¹²

Дата приїзду в Польщу дає можливість лише умовно визначити приналежність до групи довоєнних мігрантів чи біженців воєнного часу. Дехто з українців приїхав у Польщу до війни (наприклад, на тимчасову роботу) і мав плани повернутися, проте через російську агресію вирішив залишитися. З іншого боку, між Україною та Польщею була (і залишається) розвиненою циркулярна міграція. Тому частина українців в'їхала у Польщу після лютого 2022 року, проте вони вже мали досвід довготривалого (і можливо багаторазового) проживання в Польщі і планували поїхати знову безвідносно до військових дій на території України. Це, зокрема, може впливати на стратегії адаптації та плани щодо повернення/неповернення в Україну. Тому, не завжди можливо провести чітку класифікацію «біженець-мігрант».

У цьому дослідженні ми спираємося на відповіді респондентів щодо дати їх приїзду в Польщу та вважаємо біженцями всіх, хто в'їхав у країну, починаючи з 24 лютого 2022 року, та мігрантами – тих, хто приїхав раніше.

⁶ Дані Державної прикордонної служби України: <https://interfax.com.ua/news/general/961836.html>

⁷ Дані Державної прикордонної служби України.

⁸ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

⁹ Українці, які в'їхали в Польщу після 24.02.2024 і бажають залишитися в країні мають отримати ідентифікаційний документ PESEL зі статусом UKR, який є підтвердженням надання тимчасового захисту.

¹⁰ <https://dane.gov.pl/en/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>

¹¹ Не враховуючи Росію, де визначити кількість українських біженців та примусово вивезених українців неможливо.

¹² Duszczuk M., Kaczmarczyk P. The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. *Intereconomics*. V. 57, 2022. intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html

3.2. Демографічні характеристики українців у Польщі

Різні мотиви та умови виїзду за кордон визначають різну статеву-вікову структуру українських довоєнних мігрантів та вимушених переселенців.

У групі мігрантів 56% становлять жінки та 44% чоловіки, що дуже схоже на статеву структуру населення України на початку 2022 року (54% жінки та 46% чоловіки¹³). Серед біженців частка жінок суттєво вища і становить майже три чверті (*Рисунок 1*). Основне пояснення цієї різниці – заборона на виїзд за кордон чоловікам віком від 18 до 60 років на період дії воєнного стану (окрім певних категорій, визначених законодавством).

Рисунок 1. Розподіл мігрантів та біженців за статтю

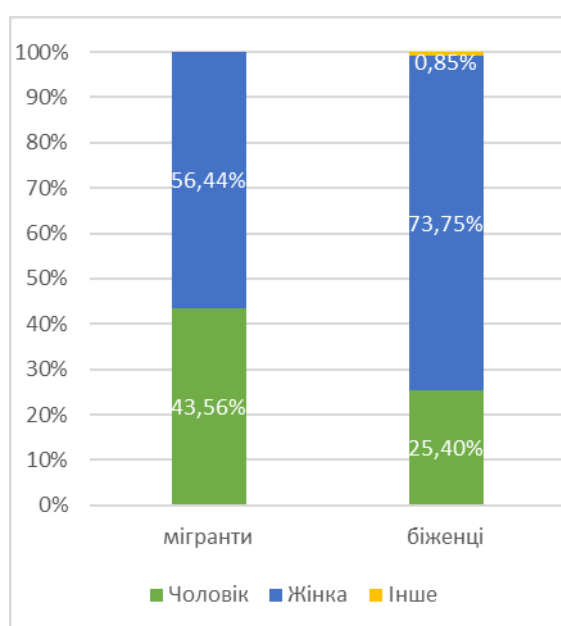
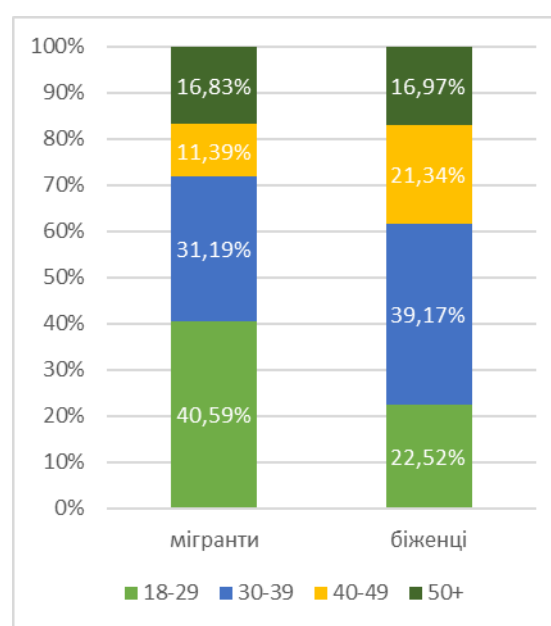

Рисунок 2. Розподіл мігрантів та біженців за віком

Також мігранти та біженці відрізняються за віковою структурою. Ті, хто приїхав у Польщу до початку повномасштабного вторгнення в середньому молодші за біженців: середній вік мігранта 35,5 років, медіанний – 32, середній вік біженця – 38,5 років, медіанний – 37. Серед мігрантів найбільшу категорію становить наймолодша категорія 18-29 років – 41%, серед біженців їх 23%. Серед біженців найбільша категорія 30-39 років – 39%, проти 31% серед мігрантів. Найстарша категорія (50 років і старші) однакова в обох групах – 17% (*Рисунок 2*).

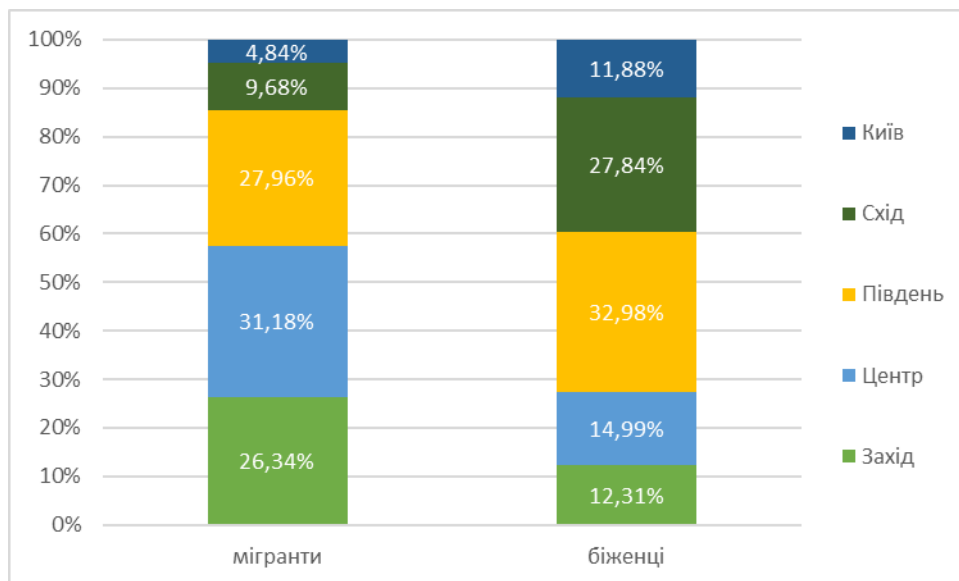
До та після початку повномасштабного вторгнення українці приїжджали в Польщу з різних регіонів. Ті, хто приїхав до лютого 2022 року, походять майже в рівних частках з Центру (31%), Півдня (28%) та Заходу (26%) України, в меншій мірі зі Сходу (10%) та Києва (5%) (*Рисунок 3*). Під час війни географія походження зсунулася в бік найбільш постраждалих регіонів, відповідно, найбільше біженців приїхало з Півдня (33%) та Сходу (28%). Також збільшилася частка переселенців з Києва (12%). Приблизно вдвічі менше, ніж довоєнних мігрантів, становить частка вимушених мігрантів з Центру (15%) та Заходу (12%).

¹³ Державна служба статистики України

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/m_w/arh_rozpod_nasel.htm

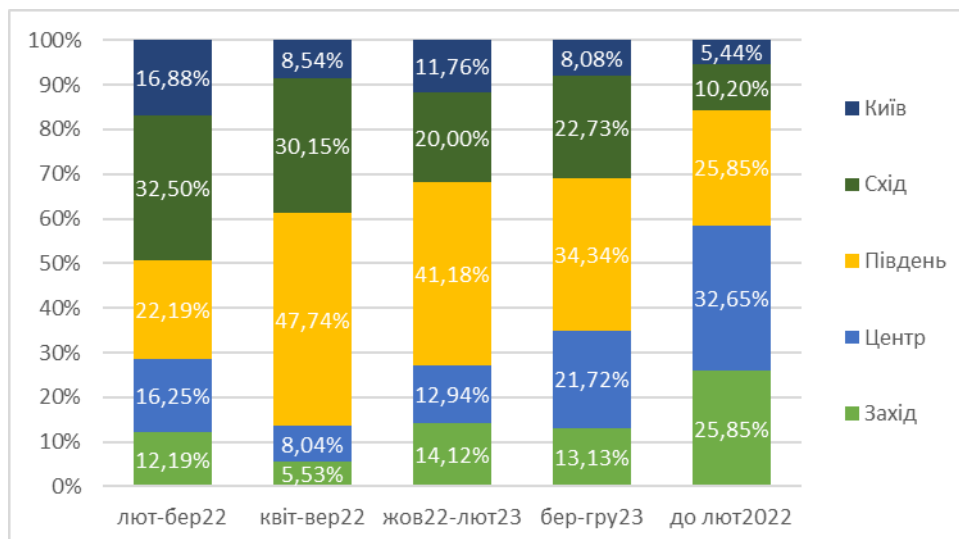
УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Рисунок 3. Розподіл мігрантів та біженців за регіоном походження

У першій хвилі (лютий-березень 2022 року) найбільше біженців прибуло до Польщі зі Сходу України, майже третина. І наступні періоди найбільшу групу становили вихідці з Півдня, у квітні-вересні 2022 року, вони становили майже половину всіх українських біженців. Частка людей зі Сходу постійно зменшувалася: з 33% на початку 2022 року до 23% наприкінці 2023 року (Рисунок 4).

Рисунок 4. Розподіл мігрантів та біженців за регіоном походження в залежності від часу приїзду в Польщу¹⁴

¹⁴ **Захід:** Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області.

Центр: Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області.

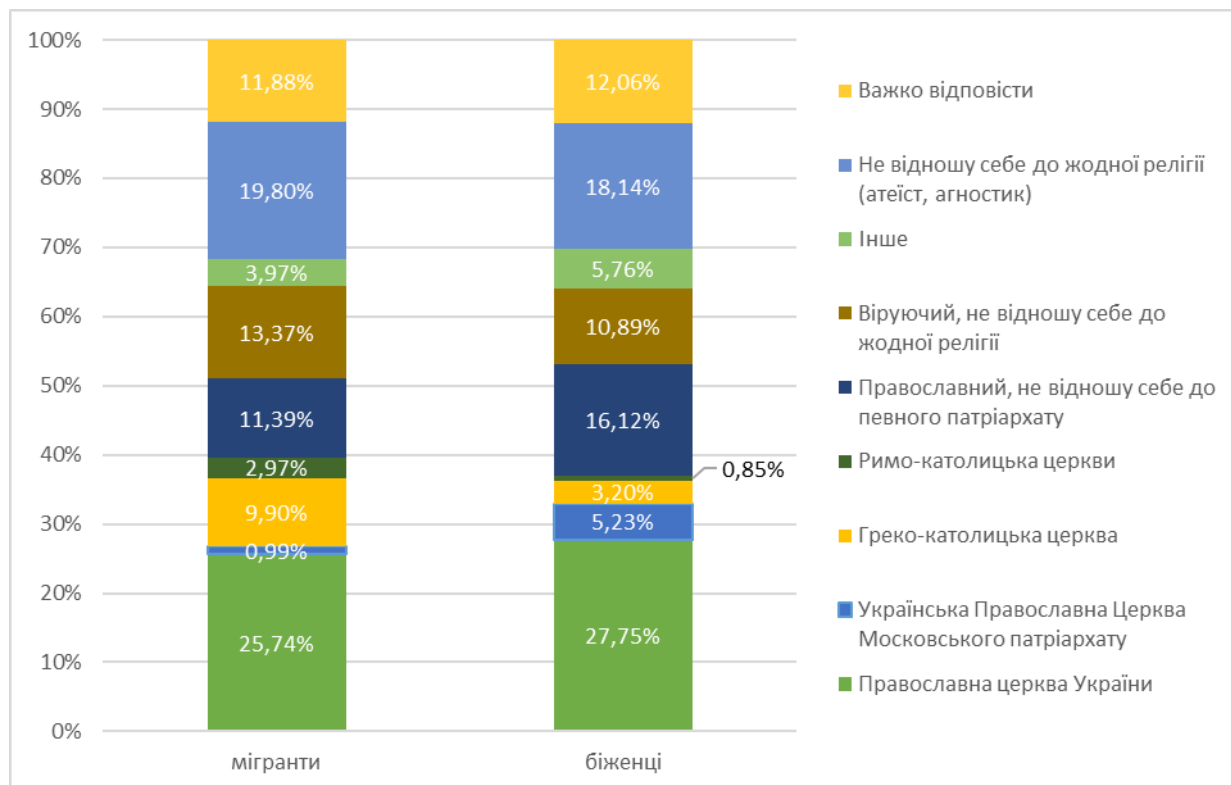
Південь: Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області.

Схід: Донецька, Луганська, Харківська області.

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Розподіл українців, які проживають в Польщі, за конфесіями дуже схожий у групах мігрантів та біженців (*Рисунок 5*). Найбільші відмінності між представниками греко-католиків (до них належать 10% мігрантів та 3% біженців) та Української православної церкви Московського патріархату (1% серед мігрантів та 5% серед біженців). Це пояснюється відмінностями в регіонах походження цих двох груп.

Рисунок 5. Розподіл мігрантів та біженців за конфесіями

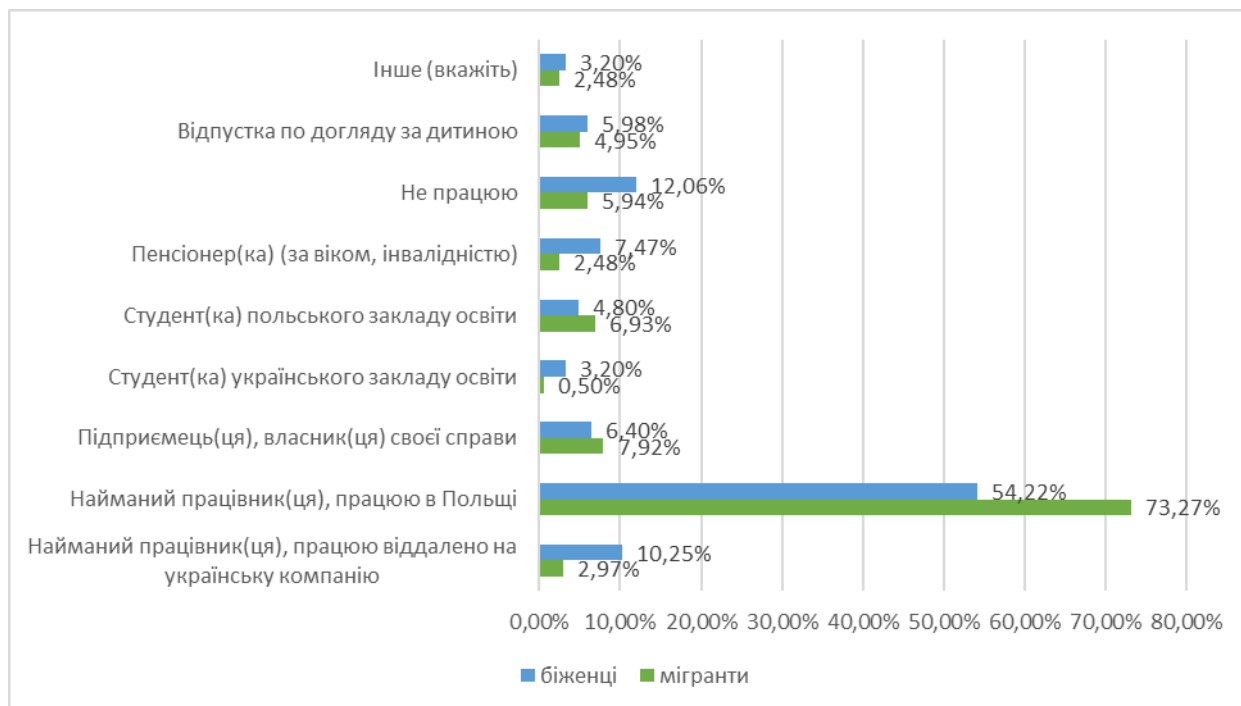

3.3. Зайнятість та фінансове становище

Абсолютна більшість українців, які приїхали у Польщу до російського вторгнення, працюють у польських компаніях – майже три чверті (*Рисунок 6*). Серед біженців також найбільшу групу становлять наймані працівники у Польщі, проте їхня частка менша – трохи більше половини. Біженців відрізняє вища частка пенсіонерів (7% проти 2% серед мігрантів) та безробітних (12% проти 6% серед мігрантів). Також особливістю українських біженців є те, що серед них велика частка працює віддалено на українські компанії (10% проти 3% серед мігрантів). Раніше це не було характерно для біженців, які приїхали в Європу з різних країн.

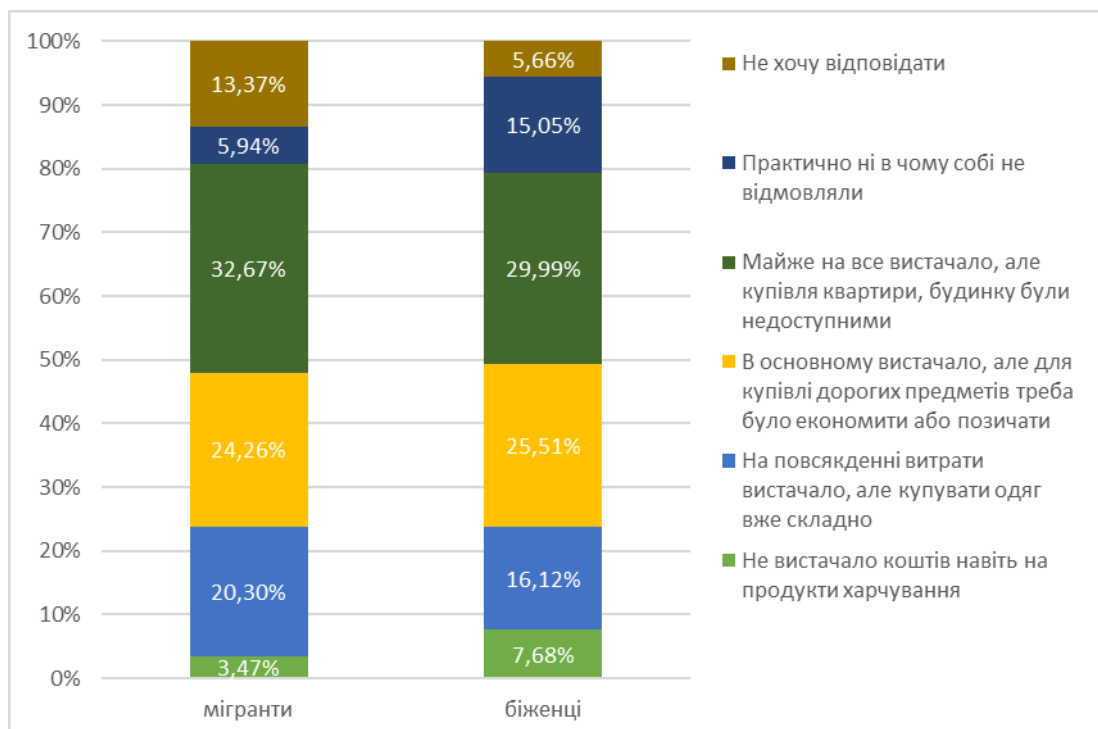
УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Рисунок 6. Розподіл мігрантів та біженців за родом занять (респонденти могли обрати кілька варіантів, тому сума не дорівнює 100%)

Портрет мігрантів та біженців за їх фінансовим становищем до повномасштабного вторгнення дуже схожий: по 24% респондентів належали до двох найбідніших категорій, 24% та 26% відповідно мали середній дохід і 39% та 45% належали до двох найбагатших категорій (Рисунок 7).

Рисунок 7. Розподіл мігрантів та біженців за фінансовим становищем до повномасштабного вторгнення

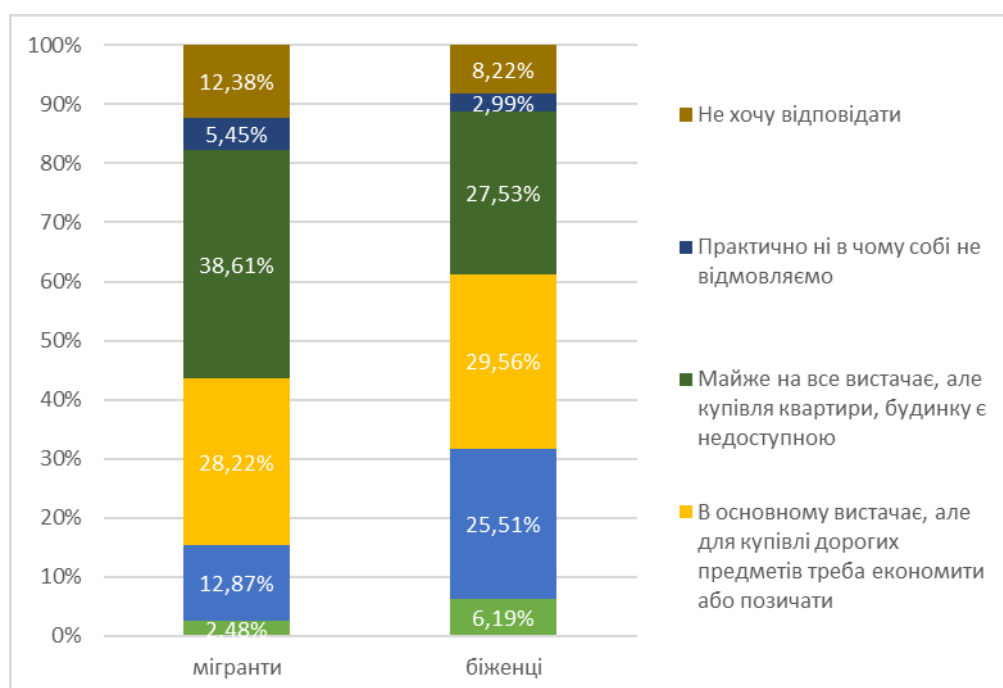

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Ми маємо два припущення для пояснення такої високої частки людей з високими доходами до виїзду з України. По-перше, імовірно, мігранти та біженців не репрезентують населення України за соціально-демографічними характеристиками. З України частіше виїжджали більш забезпечені люди. По-друге, оскільки питання задавалося ретроспективно, респонденти можуть не дуже точно відтворювати реальний стан. Наприклад, якщо в Польщі вони можуть дозволити собі менше (не залежно від того, чи зменшився їхній дохід в абсолютному значенні), вони можуть оцінювати своє фінансове становище в Україні більш високо, ніж воно було насправді.

Якщо перед повномасштабним вторгненням мігранти та біженці майже однаково оцінювали своє фінансове становище, то вже на момент опитування (грудень 2023) між ними були суттєві відмінності (*Рисунок 8*). В середньому біженці повідомляють про гірший фінансовий стан, ніж мігранти, що має цілком зрозумілі причини: для біженців переїзд в Польщу був швидким і непередбаченим рішенням, найчастіше їм доводилося шукати роботу і житло вже після приїзду і знайти роботу з доходом, який би відповідав українському з поправкою на рівень цін, дуже часто не було можливим.

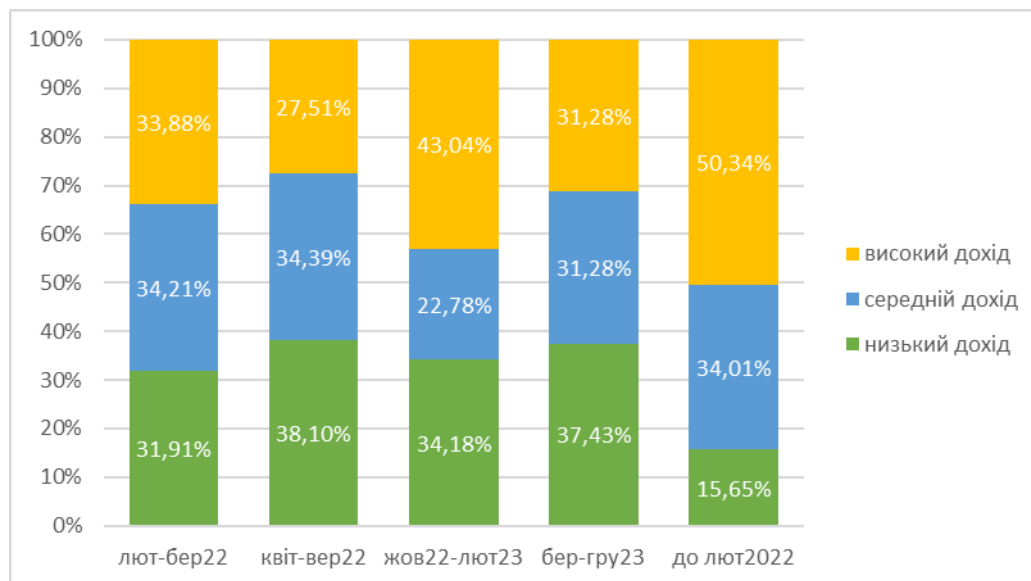
Рисунок 8. Розподіл біженців та мігрантів за фінансовим становищем на момент опитування

Немає суттєвої різниці у фінансовому статусі між різними біженцями, які приїхали в різний час, вони завжди розподілені майже порівну (по третині) між категоріями з низьким, середнім і високим доходом (*Рисунок 9*). Тільки у період з жовтня 2022 по лютий 2023 року збільшилася частка вимушених переселенців з високим доходом (до 43%).

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Рисунок 9. Розподіл біженців та мігрантів за фінансовим становищем на момент опитування в залежності від дати приїзду в Польщу¹⁵

В українських мігрантів у Польщі фінансове становище з початку 2022 року до грудня 2023 року в середньому покращилося: частка респондентів у двох найбагатших категоріях, які можуть дозволити собі будь-які покупки або все, крім дуже великих покупок (наприклад, квартири), зросла з 39% до 44% (Рисунок 10. Зміна фінансового стану мігрантів, %). Частка у двох найбідніших категоріях впала з 24% до 15%.

Для біженців ситуація відчутно погіршилася, їхні доходи впали: частка двох найбідніших категорій (яким не вистачало навіть на їжу або тільки на їжу) зросла з 24% до 32% (Рисунок 11). Частка у двох найбагатших категорій (які могли дозволити собі все або все, крім дуже дорогих покупок) впала з 45% до 31%. Найбільші зміни відбулися в категоріях «можу купити будь-що» (падіння з 15% до 3%) і «можу купити тільки їжу» (зростання з 16 до 26%).

¹⁵ *Високий дохід*: об'єднані категорії «Практично ні в чому собі не відмовляємо» і «Майже на все вистачає, але купівля квартири, будинку є недоступною»; *середній дохід* – категорія «В основному вистачає, але для купівлі дорогих предметів треба економити або позичати»; *низький дохід* – об'єднані категорії «На повсякденні витрати вистачає, але купувати одяг вже складно» і «Не вистачає коштів навіть на продукти харчування».

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Рисунок 10. Зміна фінансового стану мігрантів, %

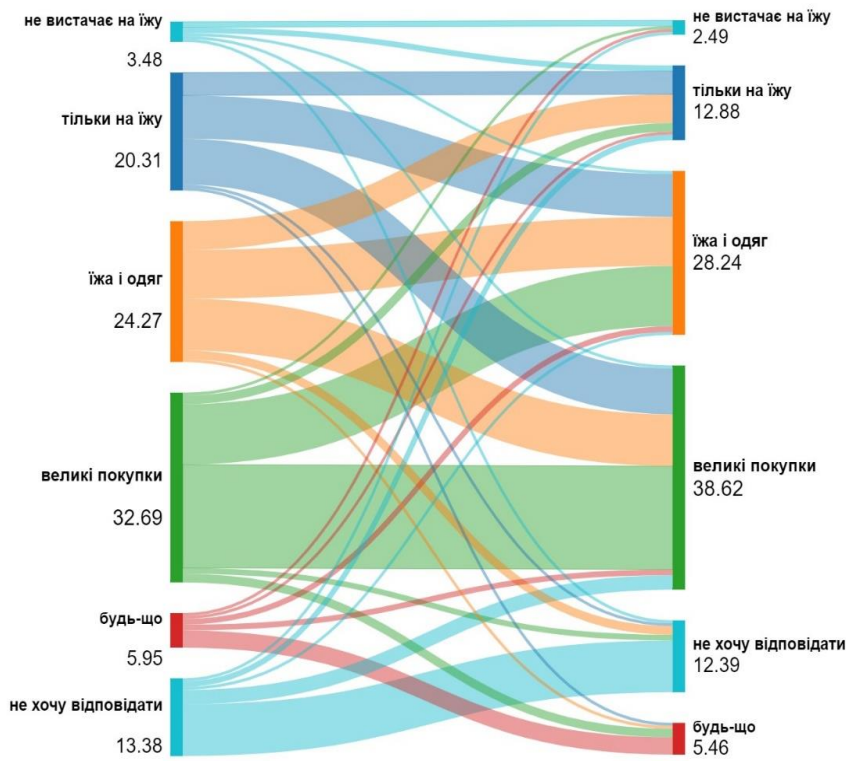
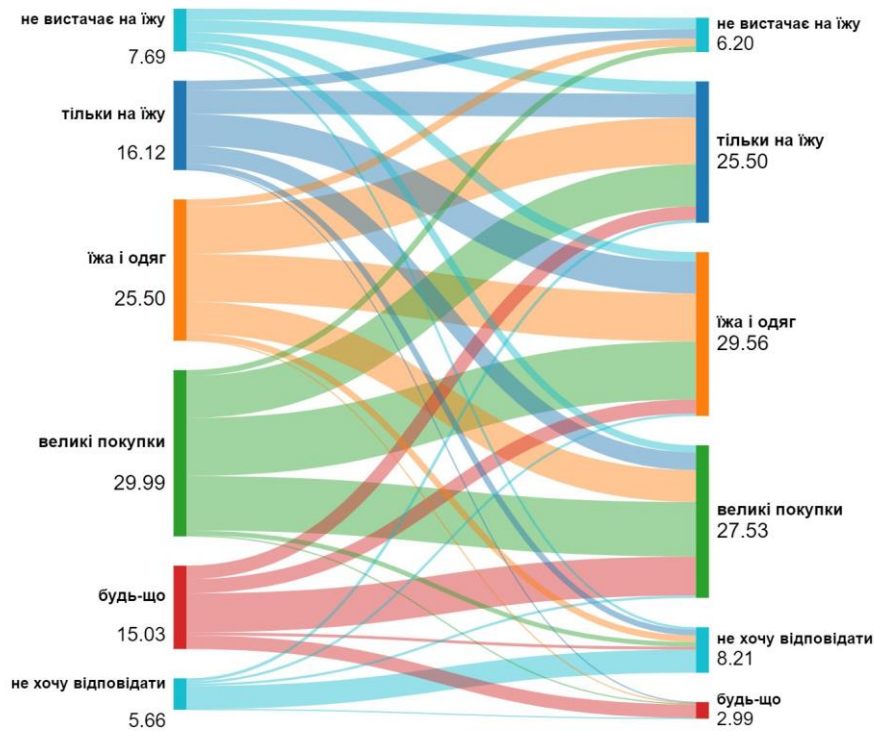

Рисунок 11. Зміна фінансового статусу біженців, %

3.4. Сімейний статус та діти

Українці, які приїхали в Польщі до та після повномасштабного вторгнення, різняться за своїм сімейним статусом.

Рисунок 12. Розподіл біженців та мігрантів за сімейним статусом до повномасштабного вторгнення

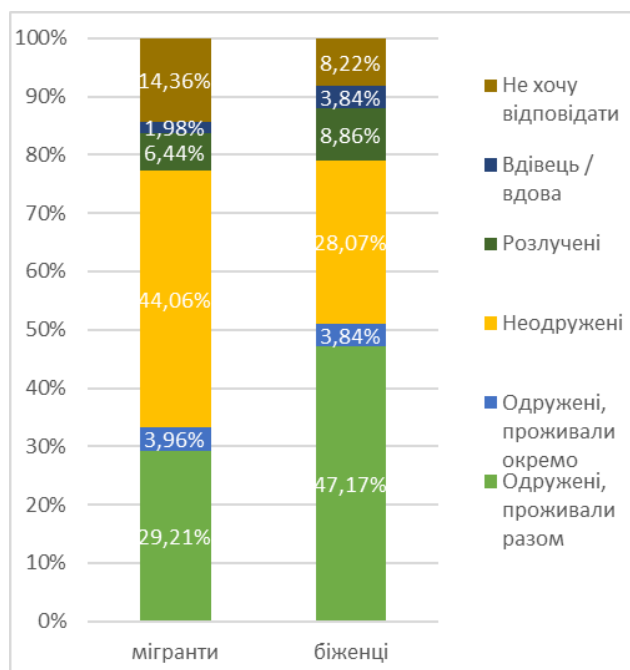
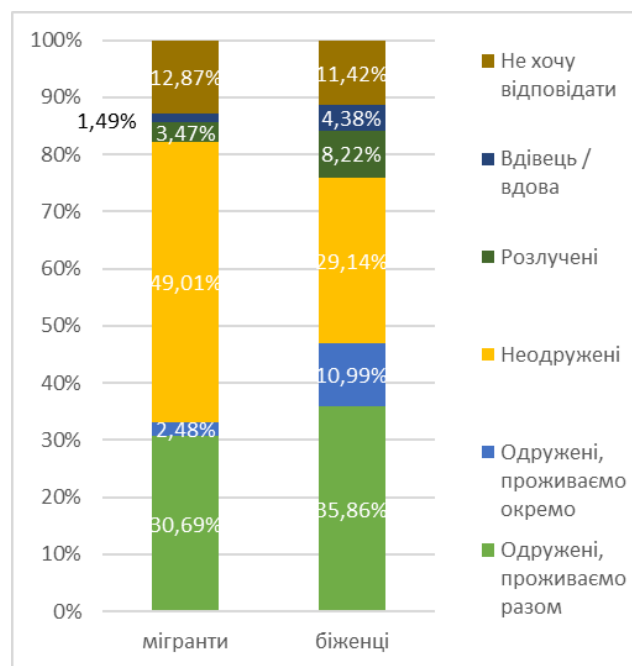
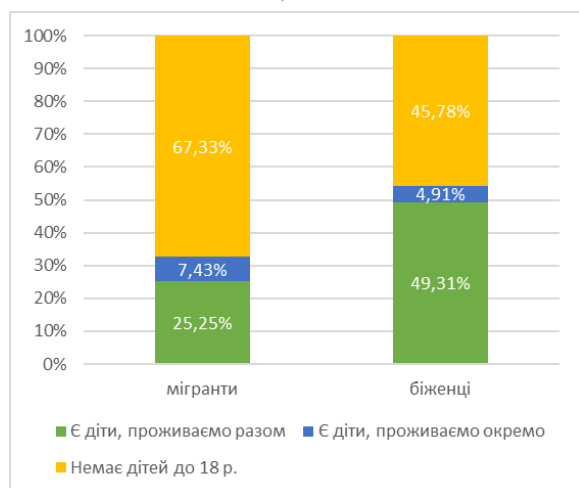

Рисунок 13. Розподіл біженців та мігрантів за сімейним статусом на момент опитування

Перед російським вторгненням ті, хто уже проживав у Польщі, були переважно неодружені (44%), тоді як серед тих, хто на той момент проживав в Україні, найбільшу частку становили одружені, які проживали разом (47%) (Рисунок 12). Другою за чисельністю групою серед мігрантів були одружені, які проживали разом (29%), серед біженців – неодружені (28%). Менше 10% становила кожна з груп: «розлучені», «вдівець/вдова», «одружені, проживали окремо».

Рисунок 14. Розподіл біженців та мігрантів за наявністю дітей до 18 років

Повномасштабна війна суттєво не вплинула на сімейне становище мігрантів, проте внесла значні зміни у життя біженців. Як і раніше, основною категорією залишаються одружені люди, які проживають разом, проте їх частка зменшилася з 47% до 36% (Рисунок 13).

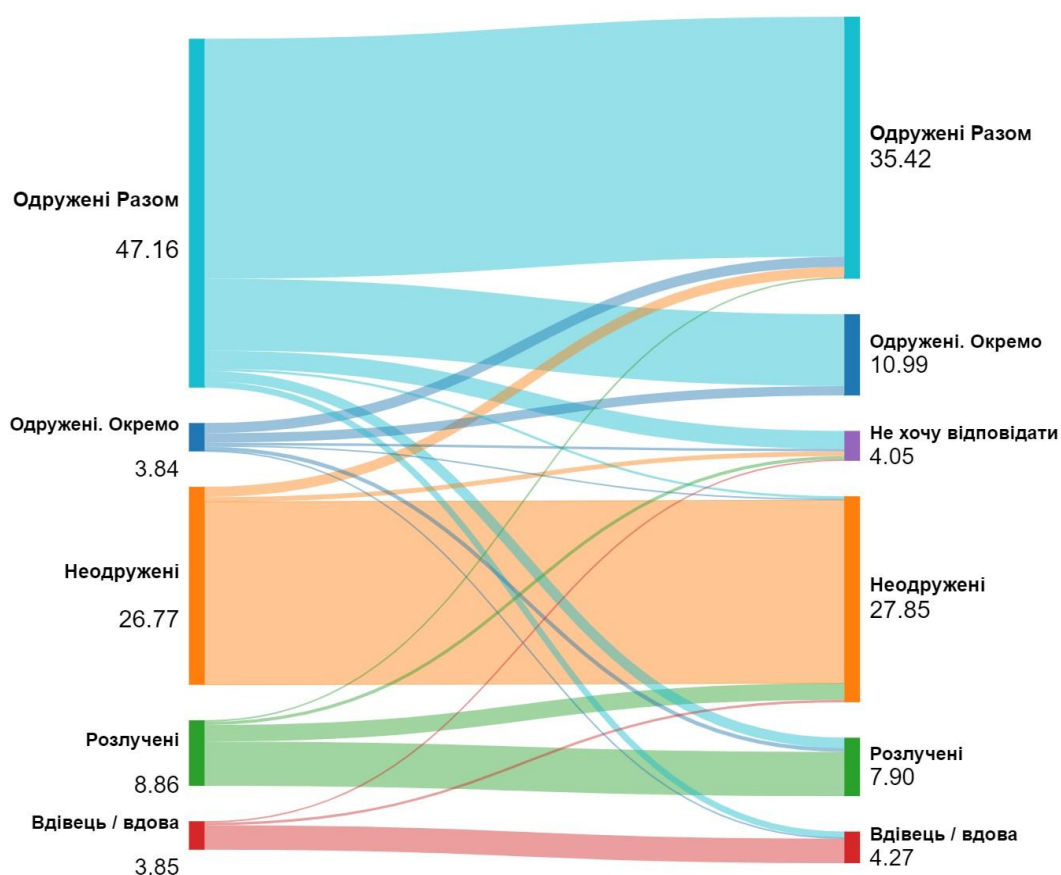
Оскільки через виїзд за кордон великої кількості жінок з дітьми, багато сімей опинилися розділеними: майже 20% від тих, хто раніше жив разом з чоловіком/дружиною перейшли в категорію «одружені, проживаємо окремо» (Рисунок 15). У

результаті частка одружених людей, які проживають з партнером окремо зросла з 4% до 11%.

Водночас, частина респондентів, навпаки, возз'єдналися і почали жити разом з партнером – понад третина від тих, хто до війни жили окремо. Частки неодружених, розлучених та вдів майже не змінилися.

Через різницю у віці та сімейному статусі біженці та мігранти відрізняються також наявністю дітей віком до 18 років (*Рисунок 14*). Більше половини біженців (54%) мають дітей, тоді як серед мігрантів таких лише третина. Цікаво, що серед мігрантів вища частка тих, хто проживає окремо від дітей до 18 років: 23% проти 10%¹⁶ серед біженців.

Рисунок 15. Зміна сімейного статусу біженців

3.5. Мова спілкування

До повномасштабного вторгнення основною мовою спілкування у побуті українських мігрантів у Польщі була українська (55%), 39% розмовляли російською. Серед тих, хто став біженцями, до вимушеного переміщення більшість розмовляли російською – 56%, українською говорили 39% (*Рисунок 16*). Цю різницю між мігрантами та біженцями можна пояснити різницею за регіоном

¹⁶ відсоток від тих, хто має дітей до 18 років

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

походження: понад половина мігрантів приїхали з Заходу і Центру, тоді як 60% біженців переїхали зі Сходу та Півдня України.

Рисунок 16. Розподіл біженців та мігрантів за основною мовою спілкування в побуті до повномасштабного вторгнення

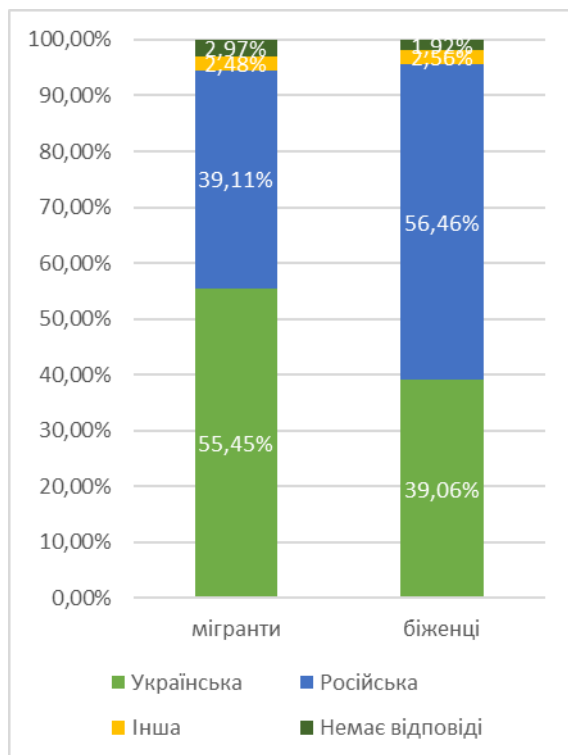
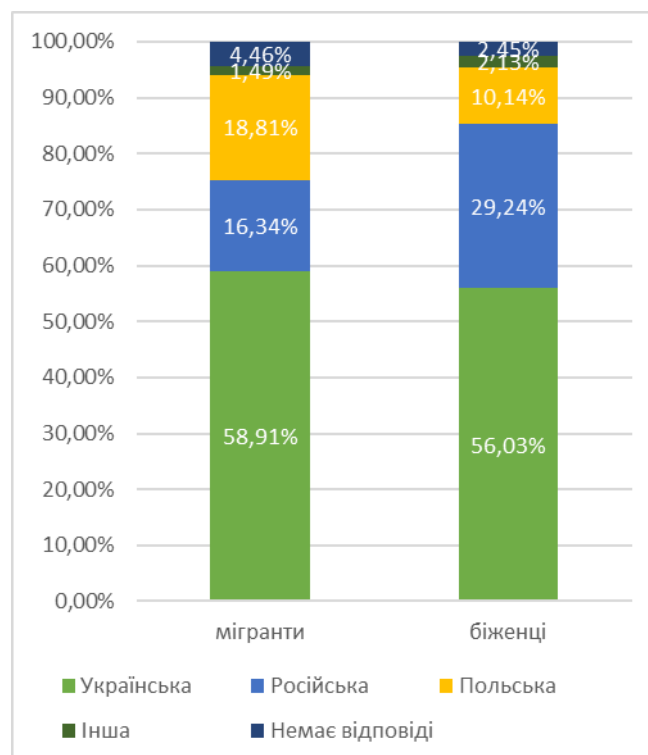

Рисунок 17. Розподіл біженців та мігрантів за основною мовою спілкування на момент опитування

За час війни багато українців змінили мову спілкування. Серед біженців частка тих, хто розмовляє українською мовою збільшилася на 17 п.п. (з 39% до 56%). Відповідно частка використання російської мови впала на 27 п.п. (з 56% до 29%) (Рисунок 17). Польською в побуті спілкуються 10% біженців: майже порівну перейшло з української та російської.

Така зміна основної мови спілкування є надзвичайно швидкою і більшою, ніж за всі роки незалежності: з 1991-го по 2021 рік менше 15% жителів всієї України перейшли з російської на українську мову. У 1991 році 36,8% вказували, що спілкуються в побуті переважно українською мовою, у 2021 році – 51,5% (за даними Інституту соціології Національної академії наук України)¹⁷. Тоді як за майже два роки повномасштабної війни 17% українців, які змушені були виїхати за кордон, змінили мову на українську (Рисунок 18).

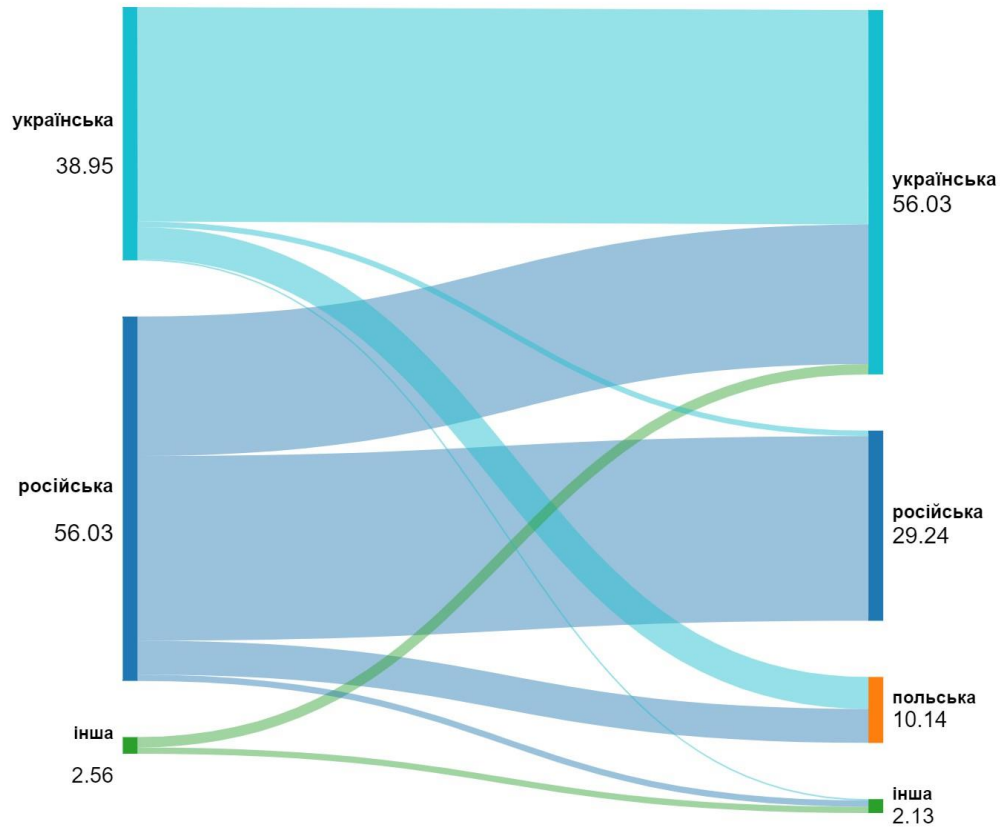
Мігранти також активно змінювали мову спілкування. Якщо раніше російська була основною для 39%, то зараз – для 16%. Третина російськомовних перейшли на українську, кожен п'ятий – на польську. 19% перейшли в побуті з української на польську (Рисунок 19).

¹⁷ Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Випуск 8(22) <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021-bez-dodatkov.pdf>

УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

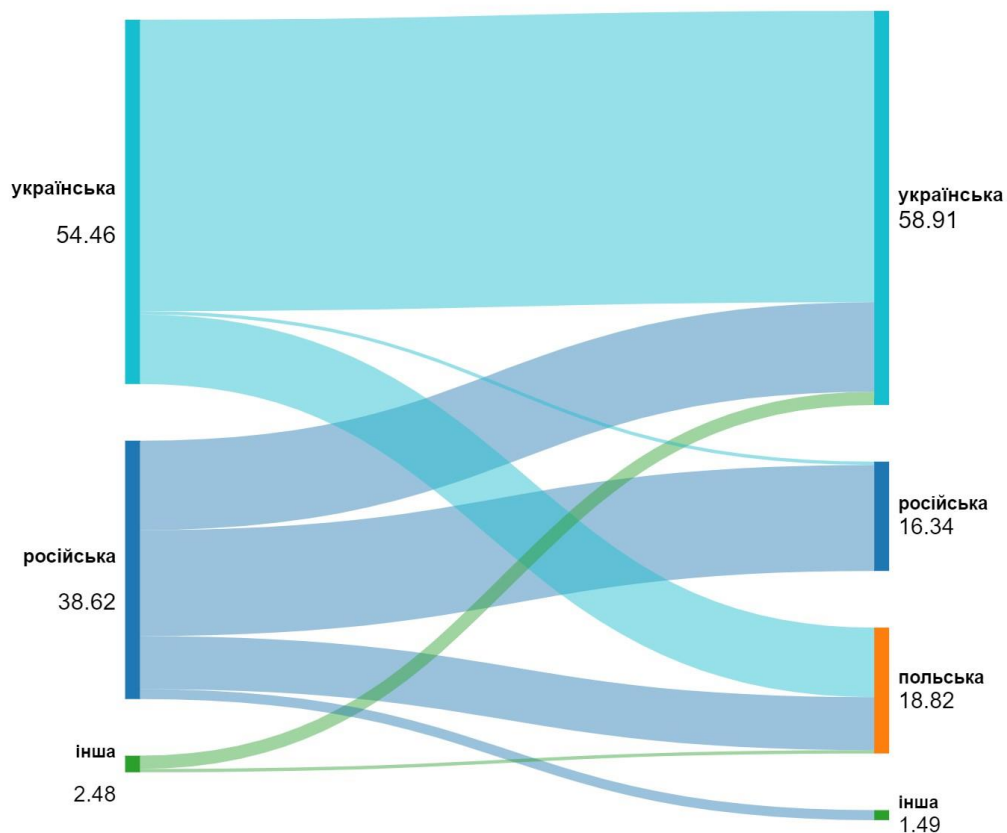
Цікаво, що попри те, що на момент опитування майже 27% усіх респондентів вказували російську своєю основною мовою, лише 6% обрали проходити опитування російською.

Рисунок 18. Зміна мови спілкування серед біженців

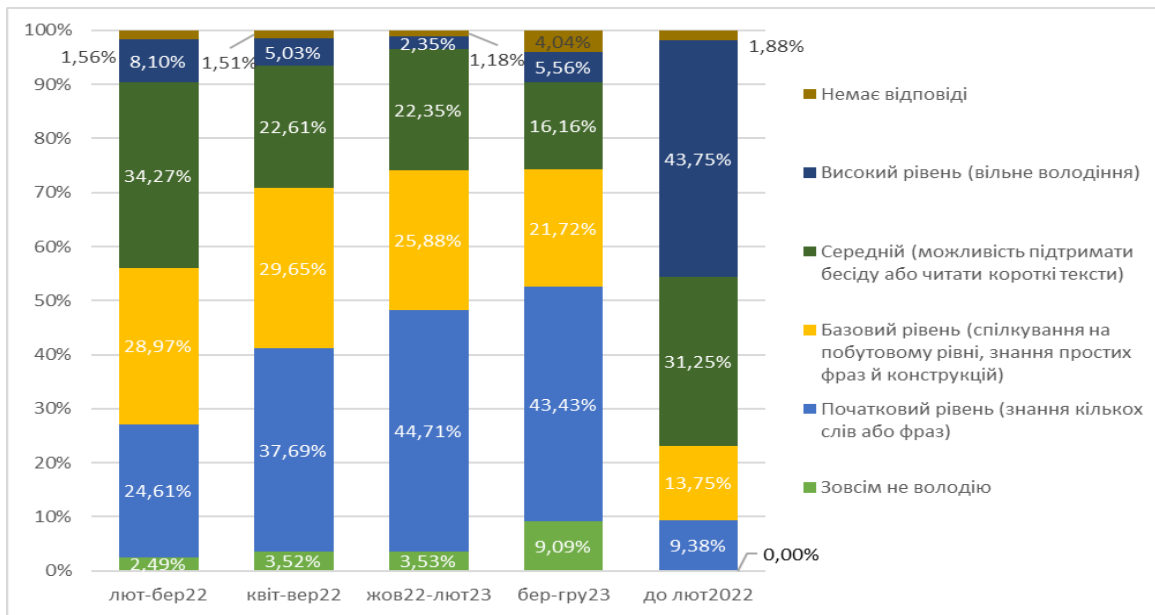
УКРАЇНЦІ У ПОЛЬЩІ: ХТО ВОНИ

Рисунок 19. Зміна мови спілкування серед мігрантів

Цілком очікувано, довоєнні мігранти набагато краще знають польську мову, ніж вимушені переселенці: 44% вільно володіють нею (*Рисунок 20*). Серед мігрантів таких лише 6%. Найчастіше мігранти вказують, що знають польську мову на початковому рівні, тобто знають окремі слова та фрази (близько третини вибірки).

Рисунок 20. Знання польської мови в залежності від часу приїзду в Польщу

Серед біженців за рівнем польської мови виділяється перша хвиля вимушених переселенців (лютий-березень 2022 року). У цій групі на високому і середньому рівні мову знають 42%, серед біженців, які приїхали після квітня 2022 року таких 22-28%.

Отже, ще до повномасштабного вторгнення у Польщі проживала велика група українських мігрантів (біля 1,35 млн). Після лютого 2022 року Польща прийняла найбільшу кількість українських біженців, частина з яких пізніше перемістилася в інші країни або повернулася додому. На кінець 2023 в країні проживали трохи менше мільйона біженців з України.

Українські мігранти та біженці у Польщі суттєво відрізняються за демографічними показниками: біженці загалом старші, серед них вища частка жінок, одружених та сімей з дітьми. Під час війни географія походження змістилася в бік Сходу і Півдня. Біженці в середньому мають нижчі доходи і у багатьох з них вони впали після російського вторгнення. Також серед біженців вища частка безробітних та тих, хто працює віддалено на українські компанії.

За час повномасштабного вторгнення багато українців у Польщі змінили мову спілкування з російської на українську (показник використання української мови зріс з 39 до 56%). Серед мігрантів, які раніше розмовляли російською, третина перейшла на українську, ще 20% - на польську.

4. ЯК УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ ЗБЕРІГАЮТЬ ЗВ'ЯЗКИ З БАТЬКІВЩИНОЮ

4.1. Відвідування України

Українці, які проживають у Польщі, зберігають тісні контакти з Україною: більшість хоча б раз приїжджали в Україну, у багатьох тут живе хтось із близьких родичів, також діти продовжують дистанційно навчатися в українських школах.

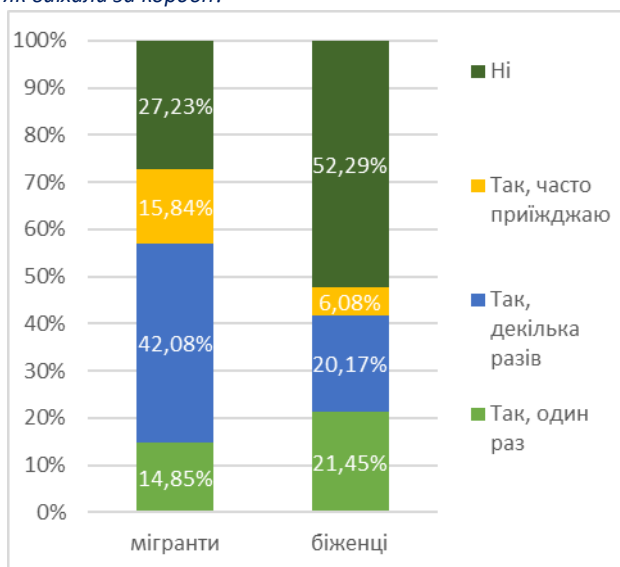
«Я знаю всі новини України, тобто я просинаюся і перше, що я роблю, відкриваю телефон і читаю все, що відбувається в Україні, при чому це відбувається у будь-який час доби, дванадцять, друга, вдень, ввечері, вночі, без різниці.»

**Біженка з Донецька і Харкова у Німеччині,
51 рік**

Усі респондентки під час глибинних інтерв'ю вказують, що зберігають зв'язки з Україною: слідкують за новинами, спілкуються з родичами і друзями, зберігають український номер телефону. Навіть ті, хто уже вирішив не повертатися в Україну, слідкують за подіями ті підтримують зв'язок з близькими людьми. Дехто з біженок донатить з-за кордону, а також передає гуманітарну допомогу для української армії.

З довоєнних мігрантів лише 27% жодного разу не приїжджали в Україну після того, як переїхали до Польщі¹⁸. Найчастіше вони вказують, що приїжджали декілька разів (42%) (Рисунок 21). Біженці рідше навідували Україну: трохи менше половини приїжджали після виїзду у Польщу. З тих, хто приїздив, 45% робили це тільки один раз.

Рисунок 21. Чи приїжджали ви в Україну, після того як виїхали за кордон?

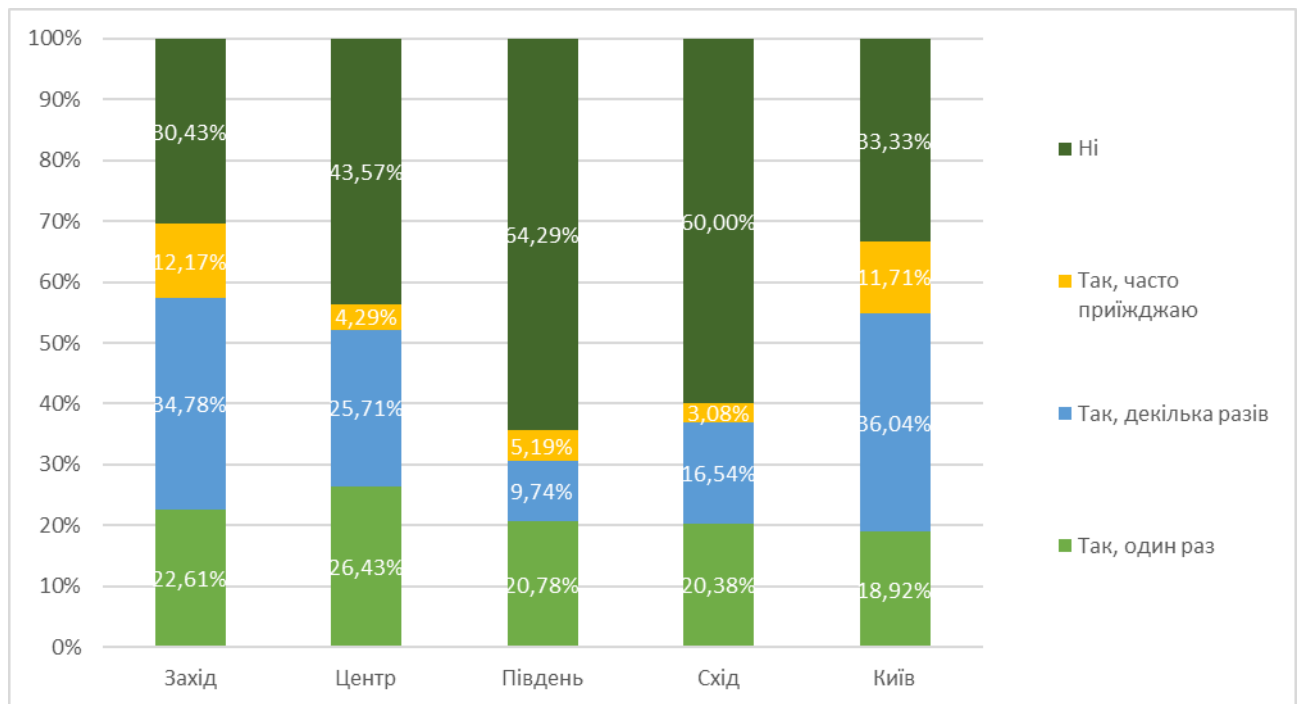

Чоловіки приїжджають в Україну набагато рідше, ніж жінки. Найімовірніше, це пов'язано з неможливістю повторного виїзду. Однак, серед мігрантів частка чоловіків, які були в Україні (не обов'язково під час воєнного стану) значно вища, ніж серед біженців. Так, серед мігрантів 59% чоловіків і 83% жінок були хоча б раз в Україні після виїзду за кордон, а серед біженців – 21% чоловіків та 57% жінок.

Відвідування України вимушеними переселенцями дуже сильно залежить від регіону, з якого вони походять (Рисунок 22). 64% з Півдня та 60% зі Сходу жодного разу не приїжджали в Україну. Тоді як із Заходу, Центру та Києва таких від 30% до 44%.

¹⁸ Візит не обов'язково був після лютого 2022 року

Рисунок 22. Відвідування України біженцями після повномасштабного вторгнення в залежності від регіону походження

Значної різниці у відвідуванні біженцями України в залежності від віку, доходів та наявності родичів в Україні немає.

«Я була щаслива, що я вдома. Але я була приголомшена тим, як тут все змінилось. Я приїхала. Стоять барикади на вулицях, мішки на скульптурах в центрі міста. Їжаки з арматури. І це все дуже страшно виглядає. Блокпости. Я була трішки шокована. Люди, вони стали абсолютно депресивними.»

Біженка зі Львова у Польщі, 21 рік, повернулася

Багато з тих, хто приїжджав в Україну, кажуть про те, що їхнє місто сильно змінилося, зокрема, багато людей поїхало, натомість, приїхало багато нових, також люди змінилися через війну.

4.2. Родичі в Україні та навчання в українських школах

Майже всі українці, які проживають у Польщі, мають близьких родичів в Україні (Рисунок 23). Найчастіше це батьки респондента або його/її партнера. Тільки 6% українців кажуть, що ніхто з близьких родичів не живе в Україні. У біженців частіше, ніж у мігрантів, чоловік або дружина проживають в Україні, 14% і 7% відповідно.

ЯК УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ ЗБЕРІГАЮТЬ ЗВ'ЯЗКИ З БАТЬКІВЩИНОЮ

Рисунок 23. Наявність близьких родичів в Україні (респонденти могли обрати кілька варіантів, тому сума не дорівнює 100%)

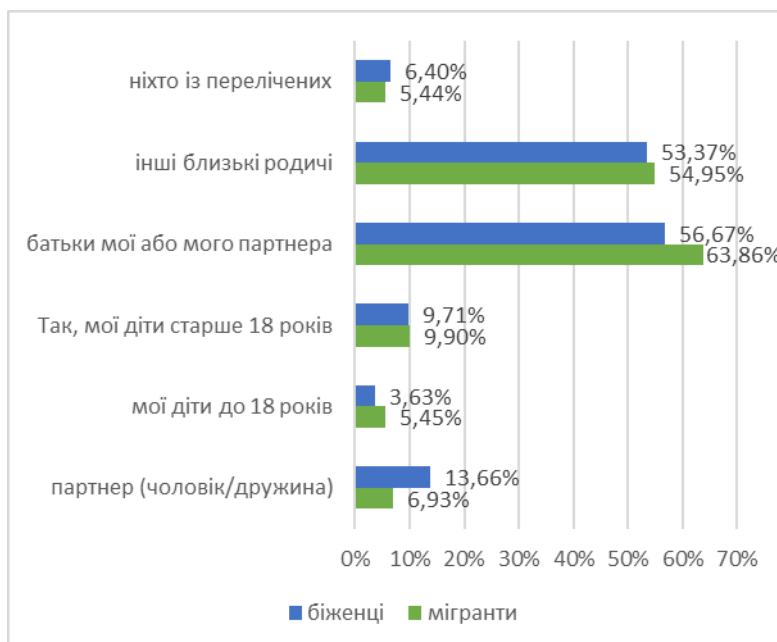
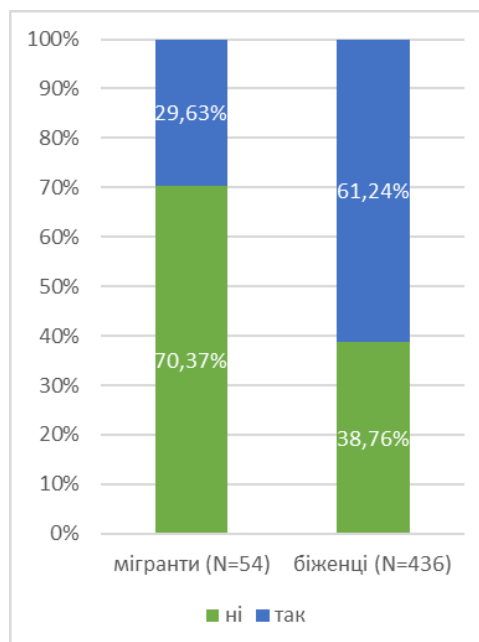

Рисунок 24. Навчання дітей дистанційно в українських школах (% від тих, хто має дітей шкільного віку)

Українці в Польщі також зберігають зв'язок з батьківщиною через навчання дітей дистанційно в українських школах. 61% біженців, які мають дітей шкільного віку вказують, що їхні діти навчаються онлайн в українських школах. Серед мігрантів цей показник нижчий – 30% (Рисунок 24).

Таким чином, українці, які приїхали до Польщі до та під час війни, зберігають тісні контакти з Україною. В першу чергу, це пов'язано з тим, що у багатьох в Україні є близькі родичі, а також друзі, колеги та друзі їхніх дітей. Лише у 6% тих, хто проживає у Польщі, не має близьких родичів в Україні. Майже половина біженців і три чверті мігрантів хоча б раз приїжджала в Україну після виїзду, найчастіше вихідці з Заходу та Києва. Також 60% дітей біженців навчаються дистанційно в українських школах.

5. ДОСВІД ВІЙНИ ТА БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

5.1. Досвід війни

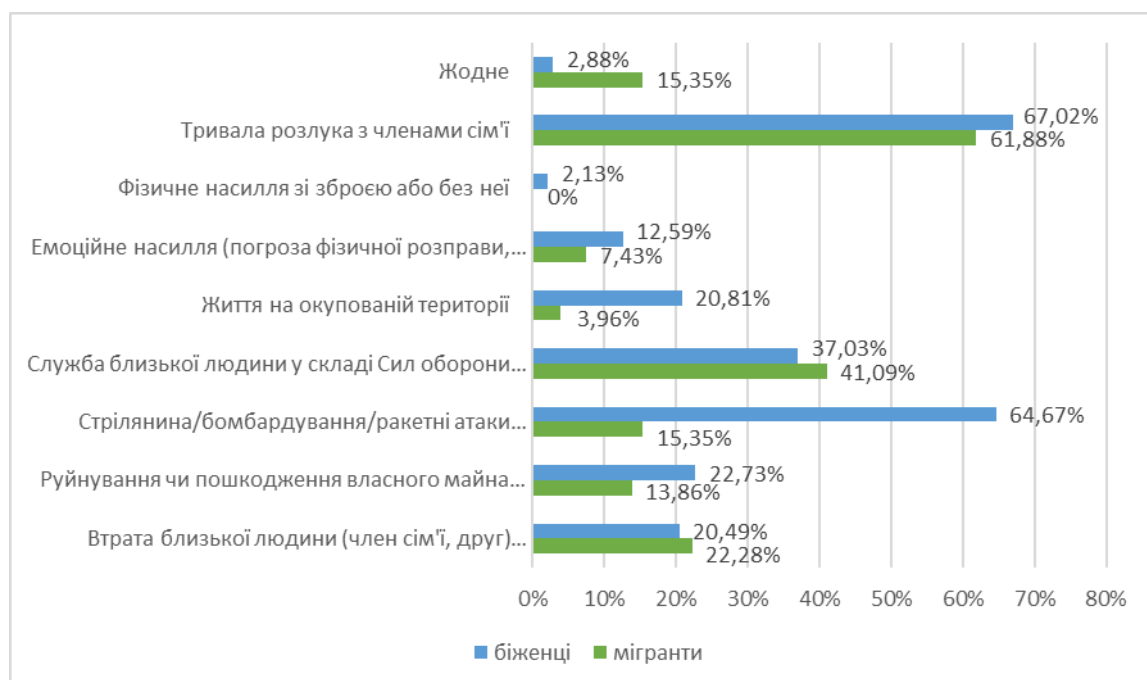
Більшість українців, які зараз проживають у Польщі, зіткнулися з наслідками війни. При цьому, навіть ті, хто виїхав до повномасштабного вторгнення, зазнали значного впливу війни. Лише 3% біженців та 15% мігрантів відповіли, що не зіткнулися з жодною із перелічених подій. (Рисунок 25). Найбільше респондентів вказувало на тривалу розлуку з членами сім'ї (67% біженців та 62% мігрантів).

Якщо розглядати події, які відбувалися саме на території України, то, звичайно, біженцям довелося набагато частіше зіткнутися з ними:

- *стрілянина/бомбардування/ракетні атаки населеного пункту, в якому я в той момент перебував/перебувала*: 65% біженців та 15% мігрантів;
- *проживання на окупованій території*: 21% та 4% відповідно;
- *емоційне насилля* (погроза фізичної розправи, приниження, залякування): 13% та 7% відповідно;
- *фізичне насилля зі зброєю або без неї*: 2% біженців та ніхто з мігрантів.

Наслідки війни, які відчуваються «дистанційно» (тобто не обов'язково перебувати на території України), зачепили всіх українців у схожій мірі. 37% біженців та 41% мігрантів мають близьких людей, які служать у складі Сил оборони України (ЗСУ, Нацгвардія, ТРО, тощо). 20% та 22% відповідно втратили близьку людину внаслідок військової агресії росії. У 23% біженців та 14% мігрантів зруйноване чи пошкоджене житло в Україні.

Рисунок 25. Які з перелічених подій ви пережили після початку повномасштабного вторгнення? (респонденти могли обрати кілька варіантів, тому сума не дорівнює 100%)

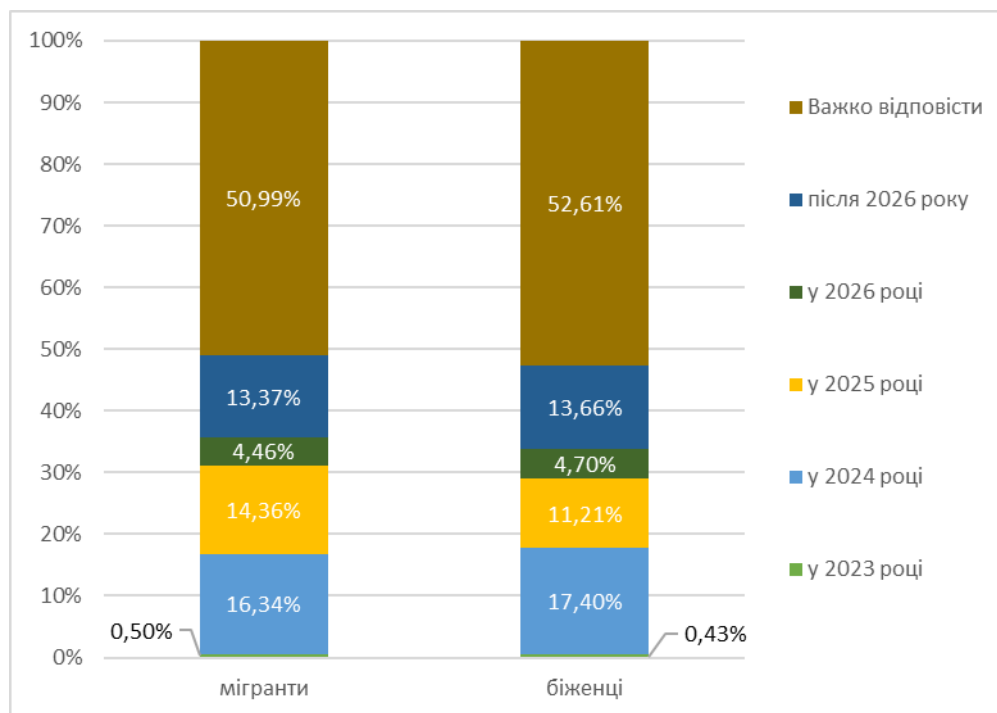
Під час глибинних інтерв'ю навіть біженки, які виїхали у перші дні російського вторгнення, кажуть, що зіткнулися з воєнною реальністю. Найчастіше вони розповідають, що чули звуки вибухів або обстрілів, бачили військову техніку та літаки, дехто спав у підвалі чи метро.

Для деякого цей досвід має серйозні довгострокові наслідки для здоров'я, наприклад, респондентка із Запоріжжя, яка виїхала в Польщу каже, що від звуку повітряної тривоги у неї «починається серцевий напад», і поки в Україні лунають сирени, вона точно не повернеться. Хоча інші, навіть будучи на відстані, адаптувалися до нової реальності: «Люди звикають до всього. Ну тобто, раніше це було на початку коли ці тривоги тільки почалися, то це було дико, а тепер коли приїжджаєш в Україну і чуєш тривогу, ну окей, тривога. Так, десь там летить шахід. Ну окей, ну так... ну так, ну попаде в будинок...» (біженка зі Львова в Німеччині, 43 роки).

5.2. Образ майбутнього

Для українців за кордоном питання, коли і як закінчиться війна, є ключовим для побудови їхніх постміграційних стратегій. При цьому для більшості з них питання «Коли, на вашу думку, закінчиться війна?» надзвичайно складне і невизначене: більше половини обирають варіант «важко відповісти» (Рисунок 26). Серед тих, хто обрав якийсь варіант, крім «важко відповісти», переважають позитивні настрої – найпопулярнішою відповіддю є 2024 рік: 33% мігрантів та 36% біженців. Те, що війна буде тривалою і закінчиться після 2026 року, очікують більше чверті українців у Польщі: 27% мігрантів та 29% біженців.

Рисунок 26. Коли, на вашу думку, закінчиться війна?

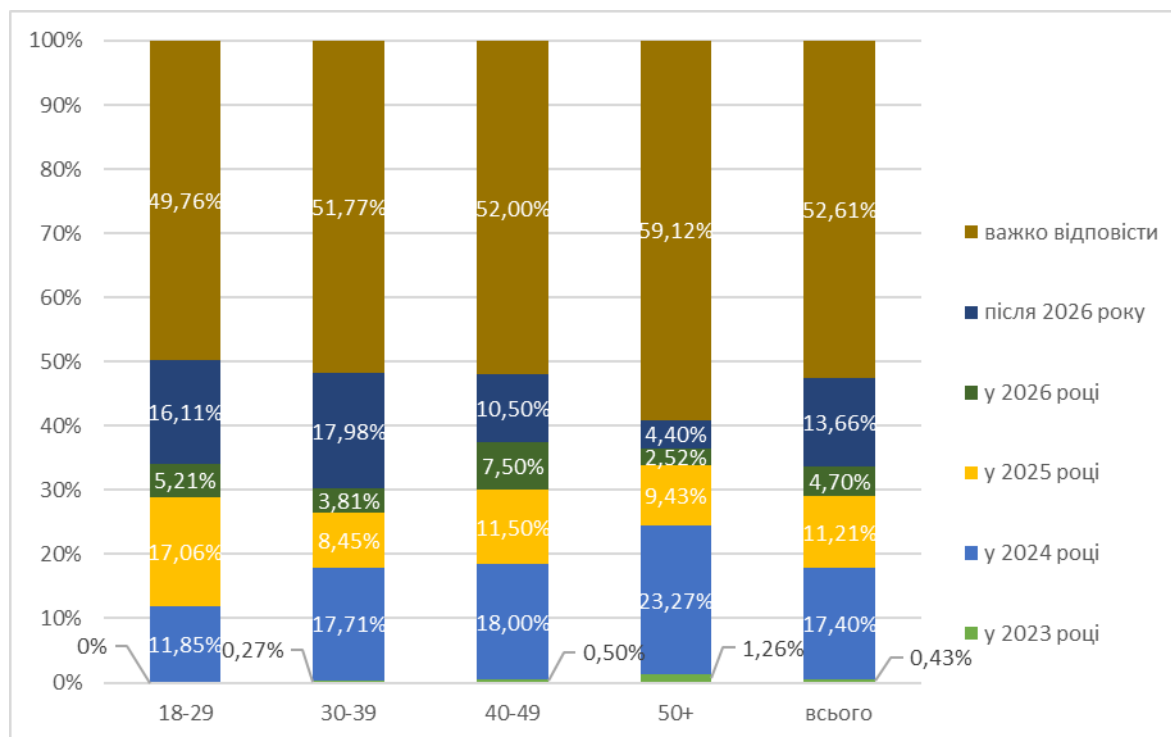

Чим старші респонденти, тим більш оптимістично вони дивляться на час завершення війни. Майже чверть (23%) біженців віком 50 років і старше вірять, що війна закінчиться у 2024 році, серед молоді

ДОСВІД ВІЙНИ ТА БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

(18-29 років) таких вдвічі менше – 12% (*Рисунок 27*). Водночас 16% молоді і 4% у віці 50+ думають, що війна завершиться після 2026 року. Також з віком зростає і невизначеність, у групі 50+ найвища частка відповідей «важко відповісти» – 59%.

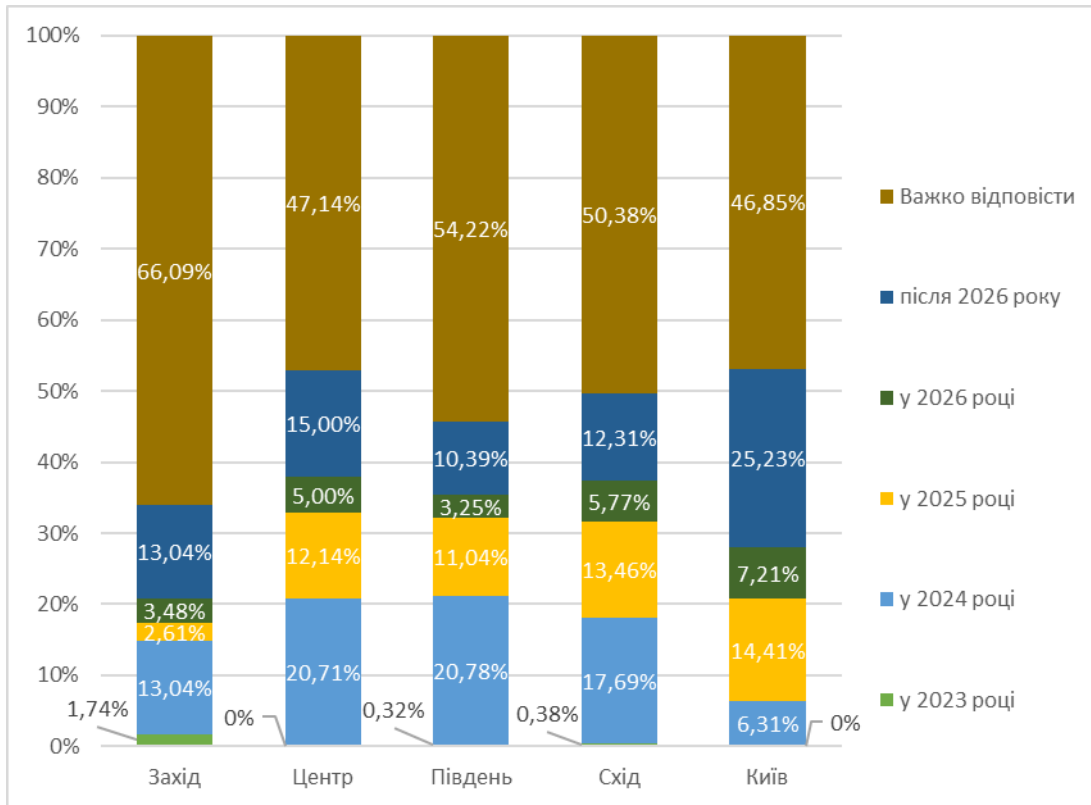
Рисунок 27. Уявлення біженців про закінчення війни в залежності від віку

Також є суттєва різниця у відповідях в залежності від регіону, з якого приїхали респонденти (*Рисунок 28*). Вимушені переселенці з Центру і Півдня більше вірять у закінчення війни у 2024 році. Найбільш песимістичні біженці з Києва: кожен четвертий думає, що війна триватиме довше, ніж до 2026 року, та найменша частка серед усіх регіональних категорій (6%) вважають, що війна закінчиться у 2024 році.

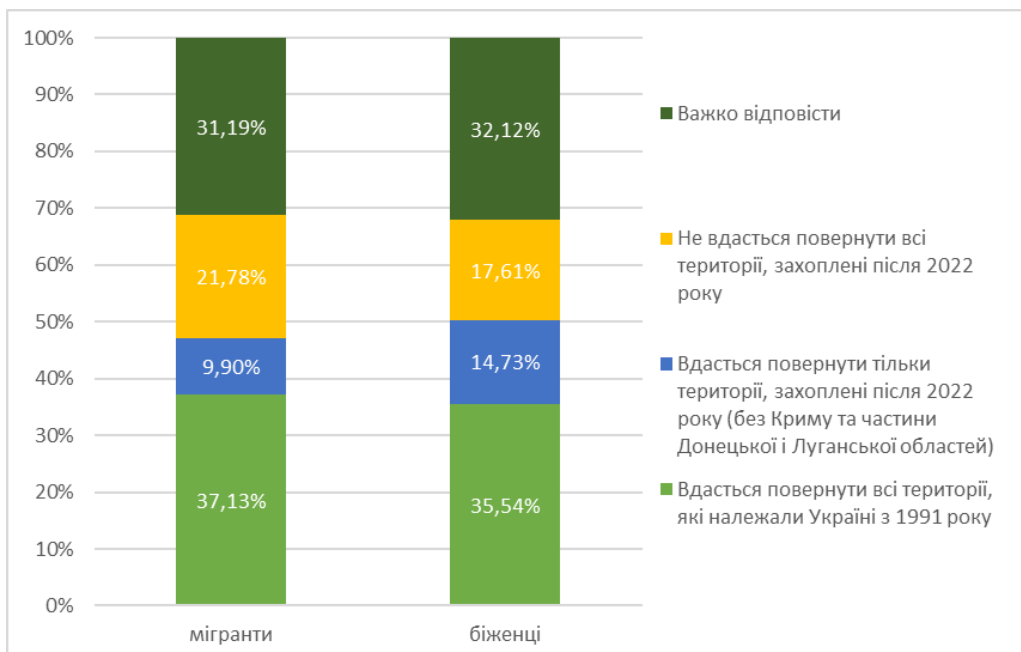
Суттєвої різниці у відповідях за статтю та фінансовим становищем немає.

Рисунок 28. Уявлення біженців про закінчення війни в залежності від регіону походження

Понад третина респондентів (36%) вірить, що Україна поверне всі території, які належали їй з 1991 року (Рисунок 29). 18% вважають, що Україна не зможе повернути під свій контроль навіть території, окуповані після 2022 року. Мігранти та біженці майже однаково відповідають на це питання.

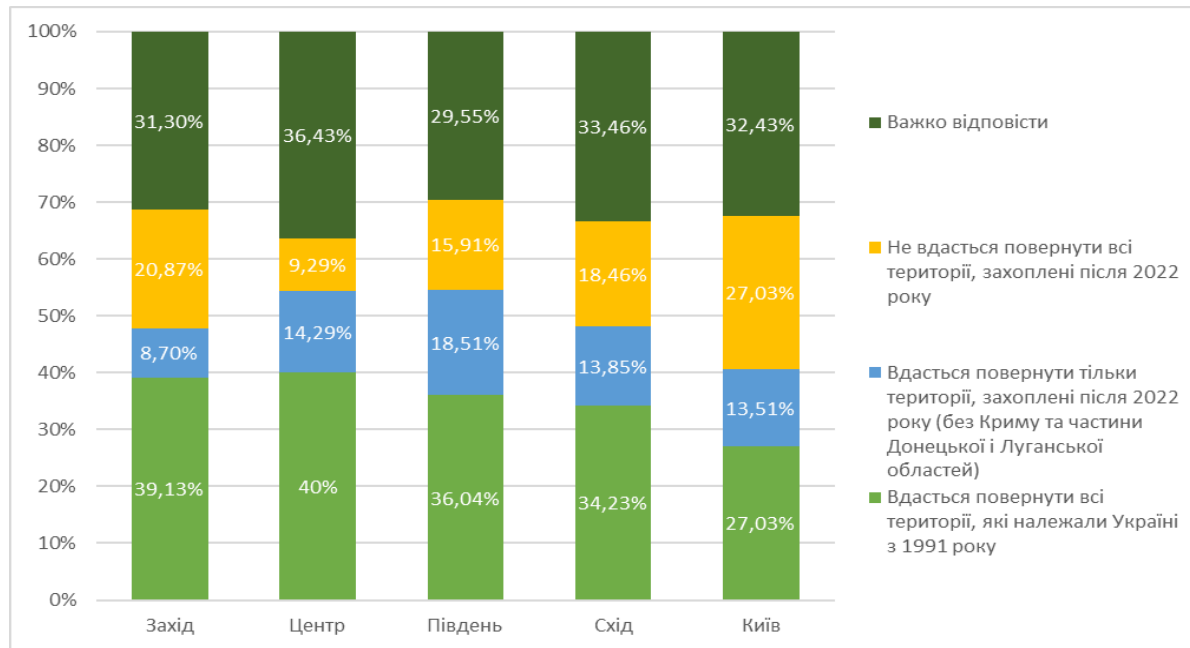
Рисунок 29. Як ви думаєте, чи вдасться Україні повернути окуповані території?

Серед біженців чоловіки мають більш песимістичний погляд: 27% вважають, що Україні не вдасться повернути навіть захоплені після 2022 року території, тоді як серед жінок цю думку поділяє 15%.

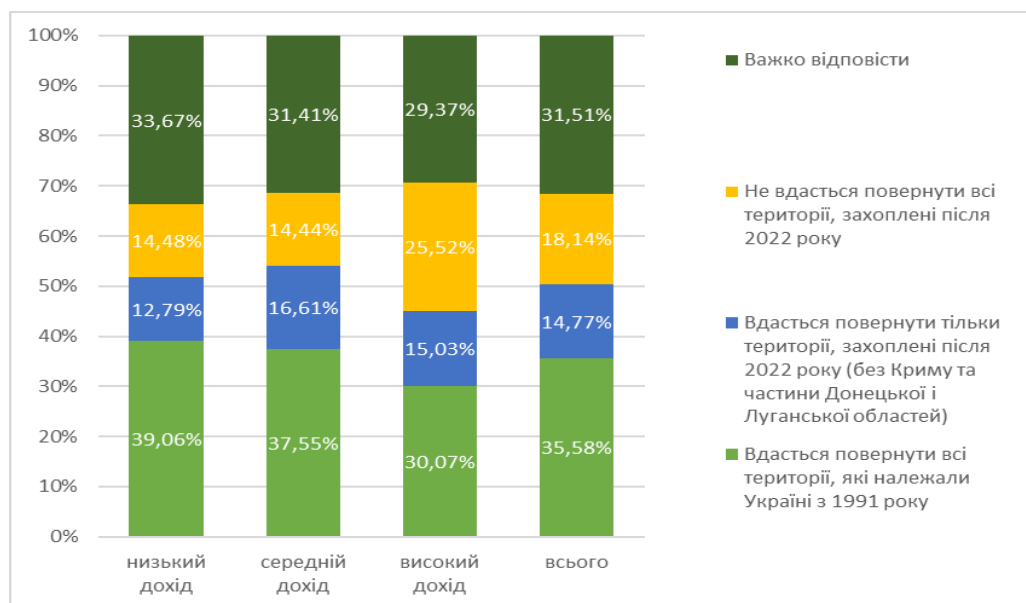
Найбільше вірять в повернення всіх територій вимушені переселенці з Заходу та Центру (приблизно 40%), найменше – з Києва (27%) (*Рисунок 30*).

Рисунок 30. Погляд біженців на повернення окупованих територій в залежності від регіону походження

Також суттєва різниця у відповідях в залежності від фінансового становища. Респонденти з двох найбільш заможних категорій, які можуть купувати дорогі речі або робити будь-які покупки, менше вірять у відвоювання Україною своїх територій (*Рисунок 31*).

Рисунок 31. Погляд біженців на повернення окупованих територій в залежності від фінансового стану

Під час глибинних інтерв'ю українки демонструють дуже оптимістичний погляд на майбутнє України. Дві третини респонденток кажуть, що Україна обов'язково переможе у війні, інші – готові до негативних сценаріїв, коли частина української території залишиться під російською окупацією.

«Я думаю, що в Україні було б прикольно після війни жити. Якщо хоча б якась перемога була. [...] Нові організації були б створені. Люди з досвідом би приїхали. Ну європейці б помагали і були б зацікавлені в тому, щоб Україна підтягувалась до їхнього рівня. Я думаю, було б цікаво і класно.»

Біженка зі Львова в Німеччині, 43 роки

Майже всі вважають, що війна буде тривати довго, проте по-різному визначають «довго». Наприклад, біженка з Києва у Польщі, 40 років, яка вже повернулася додому каже: «я думаю, що війна не скоро закінчиться [...] може, рік вона буде», водночас біженка з Охтирки (Сумська область), яка виїжджала в Польщу і вже повернулася, 33 роки, вважає, що війна триватиме «довго [...] років п'ятнадцять-двадцять».

При цьому 11 з 15 респонденток (серед них і ті, хто допускає, що Україна може програти) мають оптимістичний погляд на повоєнну відбудову країни у разі перемоги України. Вони вважають, що у такому випадку Україні вдасться все відбудувати і за деякий час (найчастіше кажуть про термін від 5 до 10 років) в країні рівень життя буде вищим, ніж до війни. Біженки, які не сподіваються на швидке відновлення в Україні, найчастіше кажуть, що на заваді стане корупція.

Отже, майже всі українці, які проживають у Польщі, відчули наслідки війни, навіть ті, хто виїхав до повномасштабного вторгнення. Лише 3% біженців та 15% мігрантів не зазнали значних втрат чи травматичних подій. Кожен п'ятий українець у Польщі втратив на війні близьку людину, у 40% хтось із близький служив або служить зараз у Силах оборони України.

Питання тривалості війни надзвичайне складне для українців, більше половини не можуть відповісти на нього. Серед можливих сценаріїв найпопулярніший серед респондентів – закінчення війни у 2024 році. Старші люди та біженці з Центру і Півдня найбільш оптимістичні щодо терміну закінчення війни.

Українці досить позитивно дивляться на шанси України повернути всі захоплені території. Понад половина усіх, хто визначився з відповіддю вірять, що Україна зможе повернути усі території, які належали їй з 1991 року.

Також українці оптимістично налаштовані щодо повоєнної відбудови. Більшість вірять, що Європа буде допомагати нам у відбудові і за 5-10 років життя в Україні буде кращим, ніж до війни.

6. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

6.1. Туга за домом і надія на краще майбутнє. Що відчують українці в Польщі?

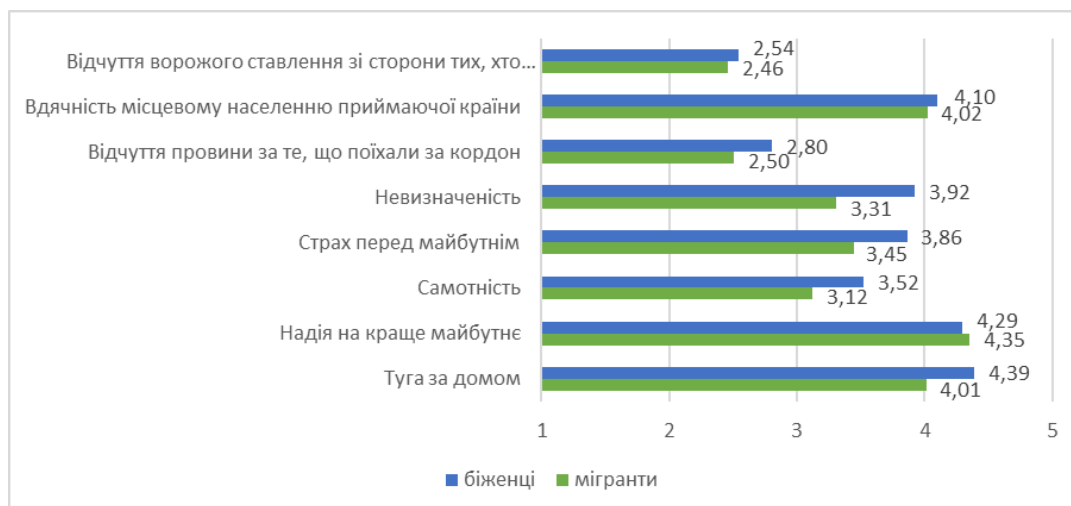
Дані попередніх досліджень свідчать, що серед причин повернення з міграції, в тому числі вимушеної, є не лише демографічні та фінансово-економічні, а й «нематеріальні», такі як почуття, емоції та відчуття національної ідентичності.¹⁹

Опитування містило питання про те, як часто у респондентів виникають різноманітні почуття:

- *Про теперішній стан*: туга за домом, самотність;
- *Пов'язані з майбутнім*: надія на краще майбутнє, невизначеність, страх перед майбутнім;
- *Пов'язані з іншими людьми*: відчуття провини за те, що поїхали за кордон; вдячність місцевому населенню приймаючої країни; відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні.

Цікаво, що попри різний час та мотивацію приїзду до Польщі, почуття біженців та мігрантів дуже схожі. Найчастіше вони відчують тугу за домом (4,39 та 4,01 відповідно), надію на краще майбутнє (4,29 та 4,35) та вдячність місцевому населенню приймаючої країни (4,10 та 4,02)²⁰ (Рисунок 32). Навіть у мігрантів, які переїхали до Польщі за 6 і більше років до повномасштабного вторгнення (тобто проживали там понад 8 років на момент опитування), відчуття туги за домом дорівнює 3,86, тобто майже кожен вказує, що відчуває тугу часто.

Рисунок 32. Оцініть, наскільки часто у вас виникають перелічені нижче почуття (1-ніколи, 5 - завжди)

¹⁹ Наприклад, 1) Hagen-Zanker, J., & Hennessey, G. (2021). What Do We Know about the Subjective and Intangible Factors That Shape Migration Decision-Making? PRIO Paper. Oslo: PRIO; та 2) Kļave, E., Šūpule, I. (2019). Return Migration Process in Policy and Practice. In: Kaša, R., Mieraņa, I. (eds) The Emigrant Communities of Latvia. IMISCOE Research Series. Springer, Cham.

²⁰ Для кожного почуття респонденти мали обрати один з варіантів відповіді: ніколи (1), рідко (2), іноді (3), часто (4), завжди (5).

Другу групу за частотою відповідей становлять невизначеність (3,92 та 3,31 відповідно), страх перед майбутнім (3,86 та 3,45) та самотність (3,52 та 3,12). Ці почуття біженці вказують частіше, ніж мігранти.

Третя група почуттів, які респонденти відчувають найрідше: провина за те, що поїхали за кордон (2,80 та 2,50) та вороже ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні (2,54 та 2,46).

Важливо, що з часом почуття суттєво не змінюються. Серед біженців, які приїхали у різні хвили (лютий-березень 2022, квітень-вересень 2022, жовтень 2022-лютий 2023, березень-грудень 2023), різниця у відповідях в середньому становить 0,11, максимальна різниця 0,38.

Серед мігрантів, які приїхали в різний час (за 1 рік, 2-3 роки, 4-5 і понад 6 років до вторгнення) теж немає залежності сили почуттів від часу перебування за кордоном. Різниця у відповідях в середньому становить 0,27, максимальна різниця 0,64.

Таким чином, хоча мігранти та біженці виїхали з України у різний час та з різних причин, вони переживають дуже схожі почуття, найбільше з яких – туга за домом.

Рисунок 33. Переважання почуттів серед біженців в залежності від статі (1-ніколи, 5 - завжди)

Серед біженців є значима різниця у відповідях в залежності від статі: жінки частіше переживають усі почуття, ніж чоловіки (Рисунок 33).

Значної різниці у відповідях за віком, регіоном походження, фінансовим статусом немає.

«[Не вистачало] повітря рідного. Там [в Німеччині] просто все чуже [...], мені краще тут в калошах ходити, ніж в Німеччині жити.»

Біженка з Мангуша (Донецька область) в Німеччині, повернулася, 33 роки

Глибинні інтерв'ю підтверджують, що ностальгія і туга за домом притаманна майже всім біженцям. Для деякого ці почуття стали основним мотивом повернутися в Україну (детальніше у Розділі 7.4). Респондентки по-різному інтерпретують «тугу за домом», прикметно, що часто вони не можуть вказати, за чим саме вони

сумують і формулюють досить абстрактно, наприклад: «Тут [в Німеччині] все по-іншому, все не наше. Дуже хочеться додому, звичайно» (біженка з Костянтинівки (Донецька область) в Німеччині, 43 роки). Серед факторів, яких не вистачає за кордоном і за якими тужать біженці виділяються наступні:

- Звичне середовище (зрозумілі/прийнятні правила життя, звичний стиль життя)
«Я просто сумувала за всім. Я не маю конкретної причини. Я і їхати не хотіла... Я сумувала за людьми, просто за українським життям. За тим менталітетом, за всім, буквально. Я була настільки щаслива, що я приїхала додому. Просто, коли ти приїжджаєш і все своє. Тому що, як би там не було, все одно чужа країна - це чужа країна. Там, я живу за чужими правилами, там трошки інший рівень життя та інші правила життя. І вони в принципі непогані, але... От просто справа звички». (Біженка зі Львова в Польщі, повернулася, 21)
- Рідна культура (мовне середовище, традиції, церква)
«Тому, що я там [в Україні] привикла. І тут нема того відчуття, що тут дім. [Сумую] за тим, що виходиш і кажеш [українською] «добрий день», а не по-польську. Там [вдома] краще». (Біженка зі Львова в Польщі, 20 років)
- Власне житло (де кожна річ зароблена власними зусиллями; де життєвий простір вибудовано під власні потреби і смаки).
«Ну, будинок, в якому ти народився і все життя жив. Не знаю. Щось дуже близьке, тепле. Ось навіть тут ми живемо у квартирі – світленька, тепленька, нормальна тиха гарна квартирка, але я її будинком не називаю». (Біженка з Одеси в Польщі, 50 років)
- Улюблене місто, рідна природа
«В нас така природа! [...] Я узнала, які в нас є гарні міста. Які в нас є озера, які у нас є кар`єри». (Біженка з Охтирки (Сумська область), повернулася, 33 роки)
- Місце, з яким пов'язані життєві спогади
- Близькі люди

Також респондентки відзначають хвилеподібний характер емоцій: «Емоційно – хвилі. Ось все добре, все чудово, все подобається, а потім бах – нахлинуло, хочу додому» (біженка з Одеси у Польщі, 50 років).

6.2. Відчуття національної ідентичності

Для вимірювання відчуття національної ідентичності та гордості за свою країну ми використали питання з опитувальника *International Social Survey Program*²¹ – міжнародного дослідження на різноманітні суспільні теми, яке проводиться з 1984 року у багатьох країнах світу. Зокрема, опитування у 1995, 2003 і 2013 роках були присвячені темі національної ідентичності. Ми використовували питання з опитувальника 2013 року.

Перший блок питань спрямований на визначення відчуття національної ідентичності за характеристиками, на які респондент може впливати, тобто свідомо змінювати протягом життя, тому ми назвали цю змінну «*набута ідентичність*». Другий блок питань стосується характеристик ідентичності, вплинути на які, зазвичай, складно, тому ми назвали цю змінну «*успадкована ідентичність*» (Таблиця 1).

²¹ <https://ispp.org/>

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

Таблиця 1. Питання в анкеті для вимірювання двох типів національної ідентичності

Набута ідентичність	Успадкована ідентичність
Дехто каже, що такі ознаки важливі, щоб тебе вважали справжнім українцем/українкою. Інші кажуть, що це не важливо. А на Вашу думку, щоб бути українцем/ українкою наскільки важливо:	Також дехто каже, що такі ознаки важливі, щоб тебе вважали справжнім українцем/українкою. Інші кажуть, що це не важливо. А на Вашу думку, щоб бути українцем/ українкою наскільки важливо:
вміти розмовляти українською мовою	народитися в Україні
бути християнином	мати українське громадянство
поважати українські політичні інституції та закони	жити в Україні більшість свого життя
почуватися українцем	мати українське коріння (батьки, бабусі-дідусі тощо)

На кожне твердження респонденти обирали один із варіантів: «дуже важливо», «доволі важливо», «не дуже важливо», «зовсім не важливо», «важко відповісти». Потім ми перекодували відповіді на бінарну змінну, де «дуже важливо» і «доволі важливо» дорівнює 1, всі інші відповіді – 0. Далі ми додали відповіді на кожне твердження і таким чином отримали показник «набутої» та «успадкованої» ідентичності для кожного респондента, який може приймати значення від 0 до 4.

На [Рисунок 34](#) і [Рисунок 35](#) представлені розподіли цих змінних для мігрантів та біженців. Значної різниці у сприйнятті ідентичності між цими групами немає. Загалом респонденти вважають «набуту» ідентичність більш важливою за «успадковану».

Рисунок 34. Відчуття "набутої" ідентичності серед мігрантів та біженців

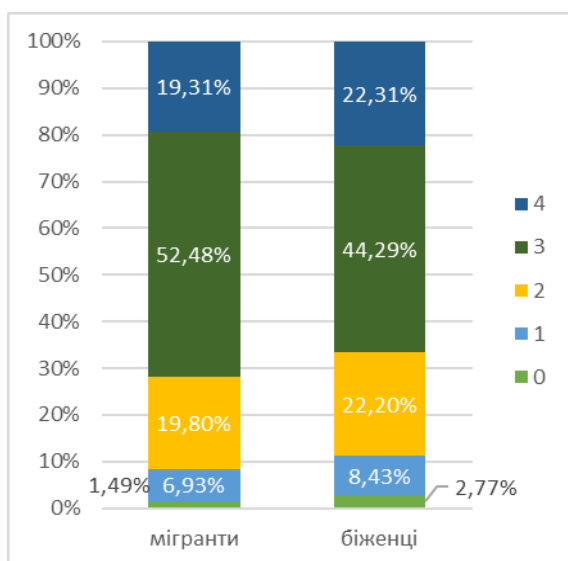
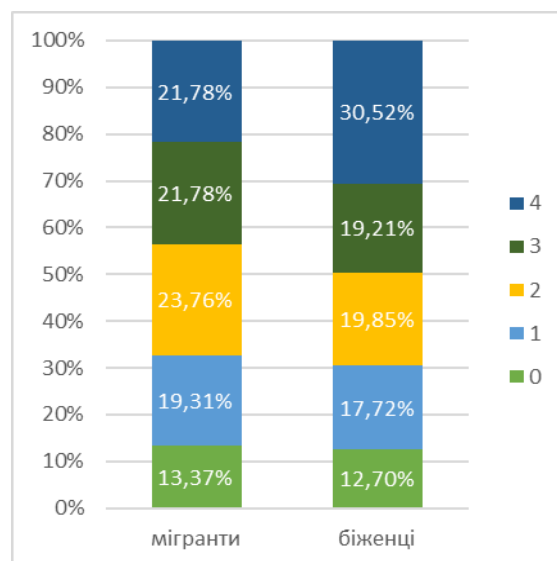

Рисунок 35. Відчуття "успадкованої" ідентичності серед мігрантів та біженців

Для «набутої» ідентичності з чотирьох компонентів респонденти вважають найважливішим «почуватися українцем», його обирають як «доволі важливо» або «дуже важливо» 90% респондентів. Для «успадкованої» ідентичності найважливішим критерієм є наявність українського громадянства, його обирають 74% респондентів (відповіді «доволі важливо» або «дуже важливо»).

Ми також виміряли почуття гордості за свою країну. Для цього також були використані питання з *International Social Survey Program*. (Таблиця 2).

Таблиця 2. Питання для вимірювання гордості за свою країну

Гордість за свою країну
Наскільки ви пишаєтеся Україною по кожному з наступних пунктів?
те, як працює демократія
її політичний вплив у світі
економічні досягнення України
її система соціального захисту
її наукові та технологічні досягнення
її досягнення в спорті
її досягнення в мистецтві та літературі
Збройні сили України
її історія
справедливе та рівне ставлення до всіх груп у суспільстві

Для кожної тези респонденти мали обрати один з варіантів відповіді: «дуже пишаюся», «дещо пишаюся», «не дуже пишаюся», «зовсім не пишаюся», «важко відповісти». Далі ми створили бінарну змінну, для цього кожна відповідь «дуже пишаюся» або «дещо пишаюся» була перекодована як «1», всі інші відповіді як «0». Потім ми додали відповіді на всі питання і отримали показник гордості для кожного респондента, який може мати значення від «0» (зовсім немає гордості за свою країну) до «10» (повністю пишаюся своєю країною). Для зручності розрахунків та порівнянь ми перекодували десятибальну шкалу гордості у трибальну, де показники 0-3 з оригінальної шкали прийняті як «низький», 4-7 – «середній», 8-10 – «високий» ступені гордості за Україну.

Значної різниці у відчутті гордості за Україну між мігрантами та біженцями нема (Рисунок 36 і Рисунок 37). Більшість українців має середній рівень гордості за країну (4-7 балів з 10). Високий рівень гордості мають 22% мігрантів та 26% біженців.

Під час глибинних інтерв'ю приблизно половина респонденток кажуть, що до повномасштабного вторгнення їм було важливо відчувати себе українками. Частина не замислювалася над цим. Рідше респондентки зізнавалися, що національна приналежність не була для них вагомою.

«Я ще більше українкою стала [...] Я просто раніше не замислювалась над тим, наскільки ти любиш свою країну. Ти просто живеш, ти знаєш, що ти громадянка цієї країни [...] А зараз мені важливо просто жити в Україні».

Біженка з Мангуша (Донецька область) в Німеччині, повернулася, 33 роки

Натомість, після вторгнення відчуття патріотизму зросло у більшості учасниць дослідження. Найчастіше це декларують ті, хто повернувся в Україну або мають намір це зробити.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

Рисунок 36. Відчуття гордості за Україну серед мігрантів та біженців (за 10-бальною шкалою)

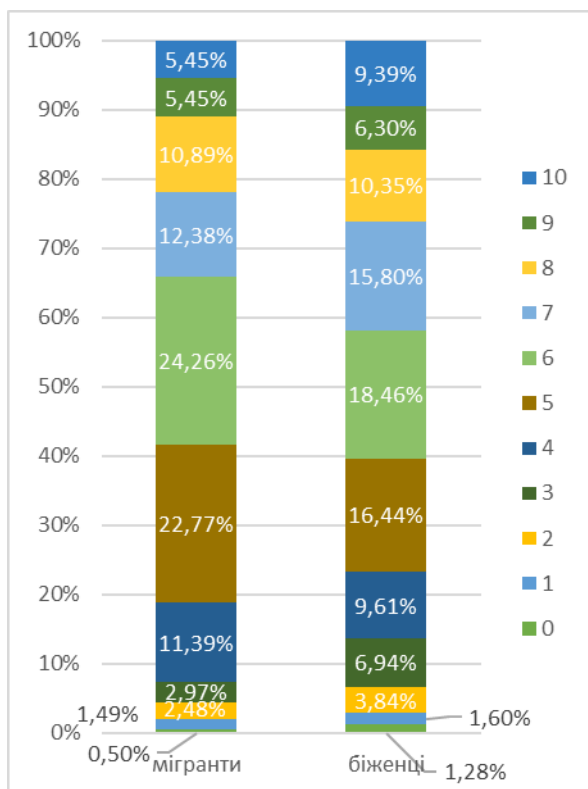
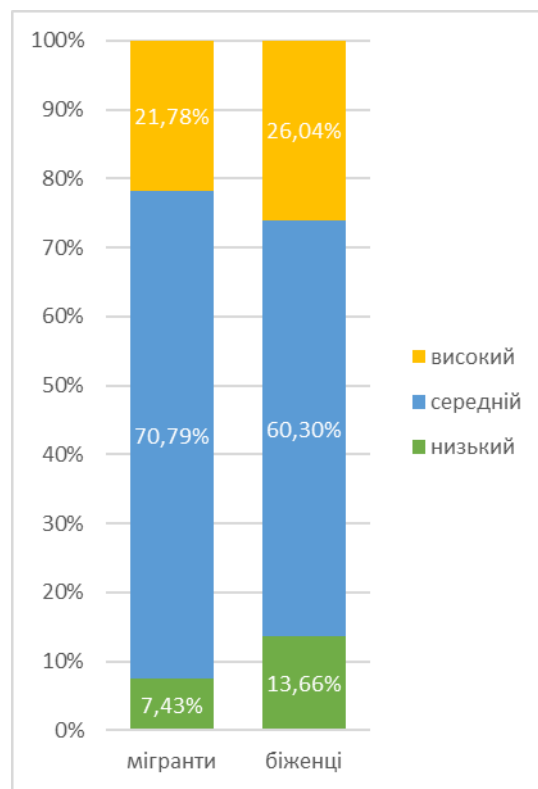

Рисунок 37. Відчуття гордості за Україну серед мігрантів та біженців (за 3-бальною шкалою)

Таким чином, українці, які приїхали в Польщу до та після повномасштабного вторгнення, переживають дуже схожі емоції. Найчастіше почуття, яке називають біженці, - це туга за домом, при чому вона майже не змінюється з часом перебування у Польщі; понад 60% біженців відчувають тугу за домом завжди. Для мігрантів переважає надія на краще майбутнє – 56% має це почуття завжди. Важливо, що для всіх українців «надія на краще майбутнє» переважає «страх перед майбутнім» та «невизначеність».

Дані свідчать, що українці в Польщі не відчувають ворожого ставлення до себе за сторони тих, хто живе в Україні. В середньому відповіді знаходяться між «рідко» та «іноді».

Українцям за кордоном притаманне високе відчуття національної ідентичності, особливо «набутої», при цьому різниці в ідентичності між мігрантами та біженцями майже немає. Дехто почав більше відчувати свою українську ідентичність після переїзду за кордон, опинившись у новому середовищі.

7. БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

За результатами дослідження **Вокс Україна** на основі даних опитування соціологічної компанії *Factum Group*, станом на серпень 2023 року, 63% тих, хто виїжджав за кордон після початку повномасштабного російського вторгнення, повернулися в Україну²². Українські та європейські дослідники намагаються оцінити, скільки ще біженців може повернутися додому. Дані різних досліджень кінця 2023-початку 2024 року показують, що приблизно половина біженців декларують бажання повернутися, 20-30% не прийняли рішення, решта – схильні залишитися жити за кордоном²³.

7.1. Бажання повернутися в Україну

Щоб зрозуміти плани українців щодо повернення, ми задали набір питань. П'ять з них стосувалися намірів повернутися в різний час або залишитися жити у Польщі. Питання були сформульовані таким чином:

«Наскільки ви згодні з твердженням:

1. Я планую повернутися в Україну якнайшвидше
2. Я планую повернутися в Україну в недалекому майбутньому
3. Можливо, я повернуся в Україну одного дня
4. Я би хотіла/хотів проводити деякий час в Україні (наприклад, на свята, відпустку), поки живу у Польщі
5. Я планую залишитись проживати у Польщі»

Рисунок 38. Варіанти відповіді на питання про наміри повернутися в Україну

Наскільки ви згодні з твердженням: "Я планую повернутися в Україну якнайшвидше"?

Оцініть по шкалі від 1 до 7, де 1 - зовсім НЕ згодні, 7 - повністю згодні.

Ще одне питання було спрямоване на виявлення того, наскільки люди схильні переїхати в Україну, якщо їм запропонують грошову допомогу. Формулювання питання №6: «Уявіть, що вам пропонують одноразову фінансову допомогу у розмірі 2 тисячі доларів на кожного члена сім'ї для повернення в Україну. Оцініть, наскільки ви згодні з твердженням: «Я би взяв/взяла допомогу і повернувся/повернулася в Україну».

Відповіді на усі шість питань респонденти давали за 7-бальною шкалою, де 1 – зовсім не згодні, 7 – повністю згодні. Для респондентів варіанти відповіді виглядали як показано на [Рисунок 38](#).

Таким чином, відповіді 1-3 – це різні ступені незгоди з твердженням, 5-7 – різні ступені згоди, 4 – респондент не визначився з відповіддю.

²² <https://voxukraine.org/povernutysya-chy-zalyshytysya-yaki-chynnyky-vplyvayut-na-rishennya-ukrayinskyh-bizhentsiv>

²³ Наприклад, дослідження соціологічної групи «Рейтинг» (https://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/vse_vropeyske_dosl_dzhennya_ukra_nc_v_u_vrop.html) та Центру економічної стратегії (https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/)

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Між питаннями №1 («Я планую повернутися в Україну якнайшвидше») і №2 («Я планую повернутися в Україну в недалекому майбутньому») дуже висока кореляція (0,84) (Таблиця 3), тобто респонденти розуміли повернення «якнайшвидше» і «у найближчому майбутньому» як дуже схожі ситуації.

Таблиця 3. Кореляція між питаннями про наміри повернутися

	повернутися якнайшвидше	повернутися у найближчому майбутньому	повернутися одного дня	проводити час в Україні	взяти допомогу і повернутися	залишитися в Польщі
повернутися якнайшвидше	1,00					
повернутися у найближчому майбутньому	0,84	1,00				
повернутися одного дня	0,30	0,37	1,00			
проводити час в Україні	0,62	0,66	0,56	1,00		
взяти допомогу і повернутися	0,52	0,52	0,25	0,41	1,00	
залишитися в Польщі	-0,60	-0,54	-0,15	-0,39	-0,35	1,00

Варіант «повернутися одного дня» має значно нижчу кореляцію з питаннями №1 і №2 і в регресійному аналізі соціально-демографічні фактори пояснюють дуже малий відсоток варіації відповідей (Таблиця 5 у Додатку 9.1), що каже про те, що довгострокові плани дуже невизначені і респондентам важко відповісти про свої наміри, коли вони не мають окреслених часових рамок.

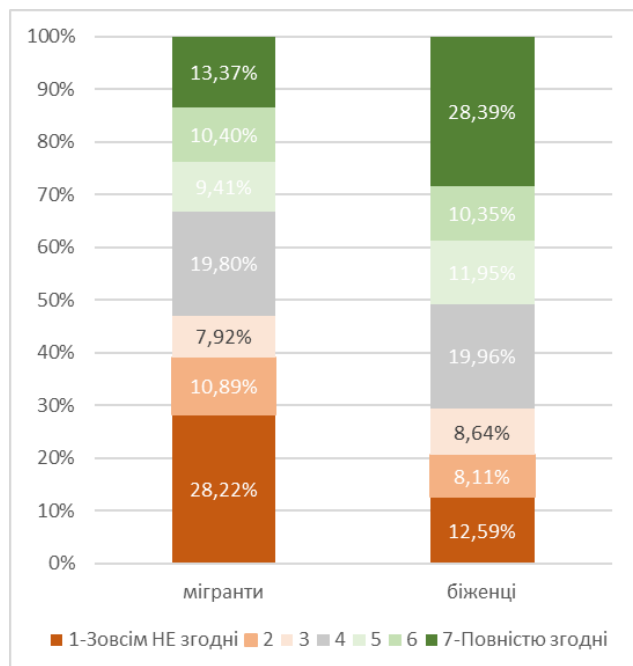
Приблизно половина біженців та третина мігрантів демонструють чіткі наміри повернутися в Україну: 51% біженців погоджуються з твердженням про повернення якнайшвидше і 53% про повернення у недалекому майбутньому. Серед мігрантів таких 33% і 39% відповідно (Рисунок 39а, Рисунок 39б). Про намір повернутися «одного дня» кажуть 64% біженців та 55% мігрантів. Респондентів, які відповідають негативно на питання про повернення одного дня ми схильні розглядати, як таких, що найшвидше, не хочуть повертатися. Серед біженців таких 22%, серед мігрантів – 32%.

Від 12% до 23% обирають варіант «важко відповісти» на питання про повернення. Це категорія, яка ще чітко не сформувала свої плани і на яку можуть вплинути інтервенції українського уряду щодо заохочення повернення.

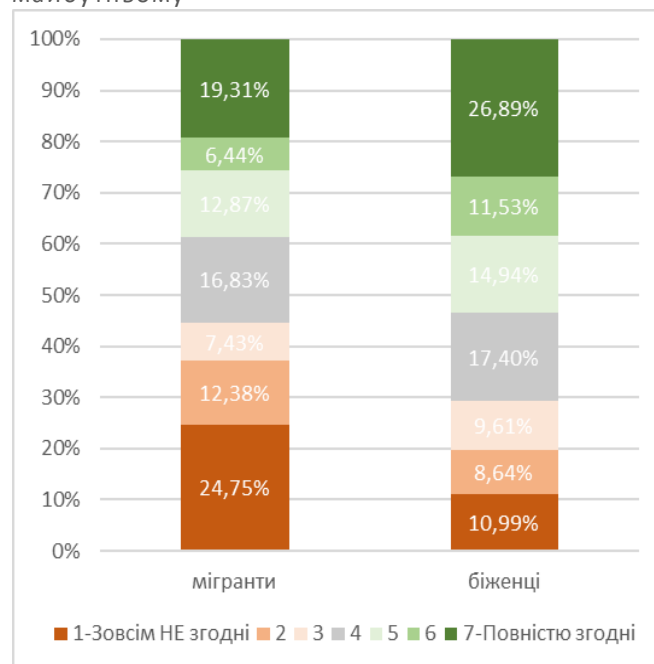
БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Рисунок 39. Розподіл відповідей на питання: Наскільки ви згодні з твердженням:

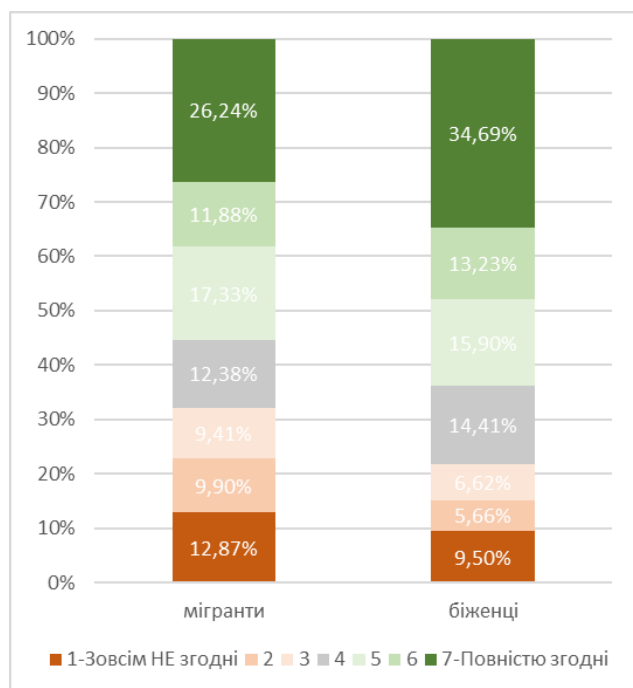
а) Я планую повернутися в Україну якнайшвидше

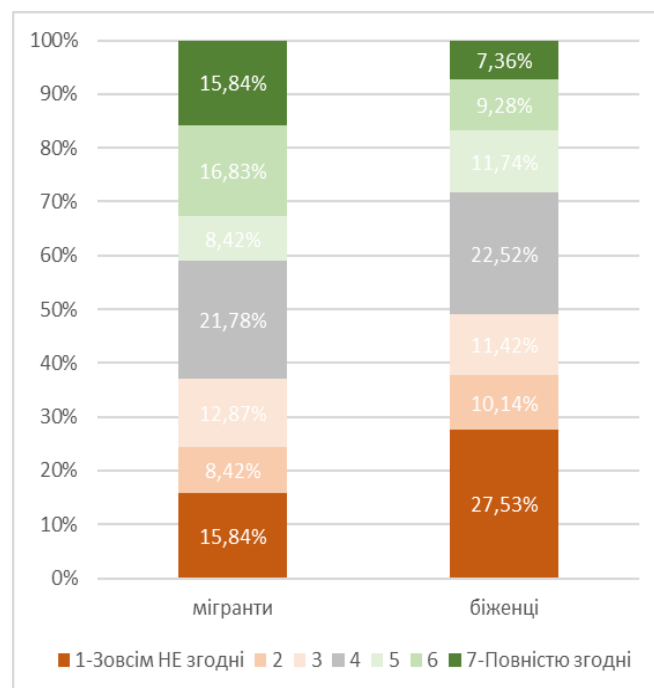
б) Я планую повернутися в Україну в недалекому майбутньому

в) Можливо, я повернуся в Україну одного дня

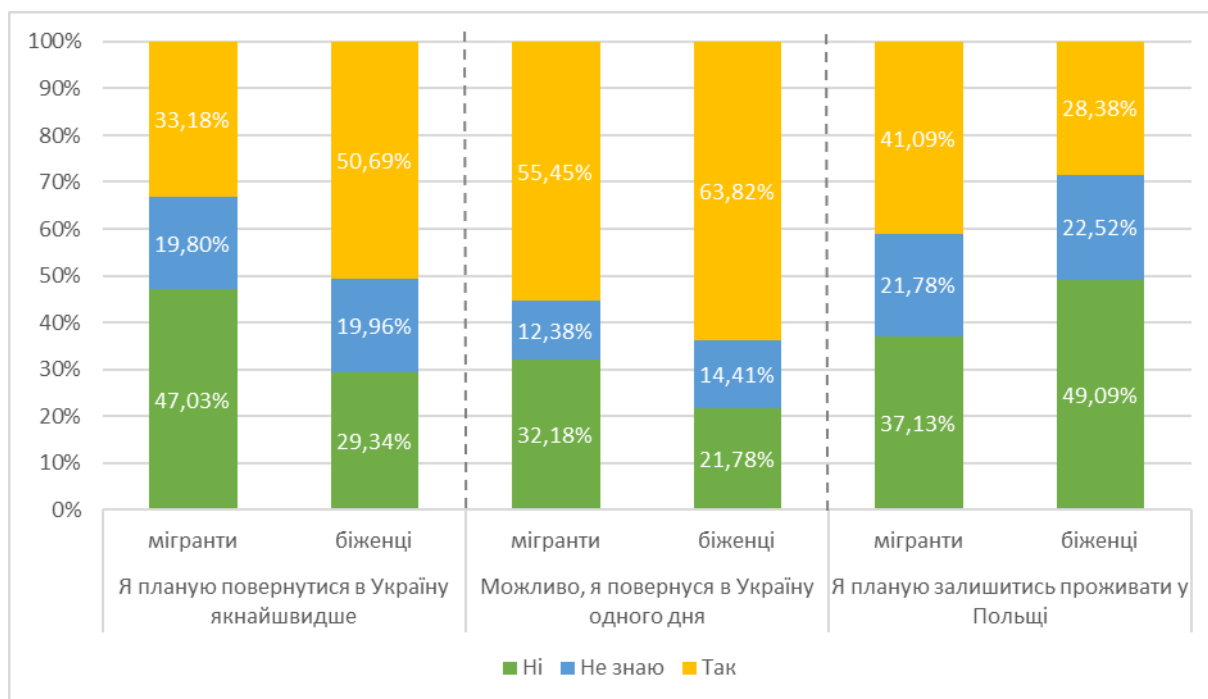
г) Я планую залишитись проживати у Польщі

Надалі для аналізу бажання повернутися ми, переважно, використовуємо перше питання «Я планую повернутися в Україну якнайшвидше», оскільки воно найбільш чітко відображає наміри респондентів. Також для кращого сприйняття та у випадках, коли кількість спостережень недостатня, ми використовуємо трибальну шкалу відповідей: 1-3 «не погоджуюся з твердженням», 4 «важко відповісти», 5-7 «погоджуюся з твердженням» (Рисунок 40).

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМИРИ ПОВЕРНУТИСЯ

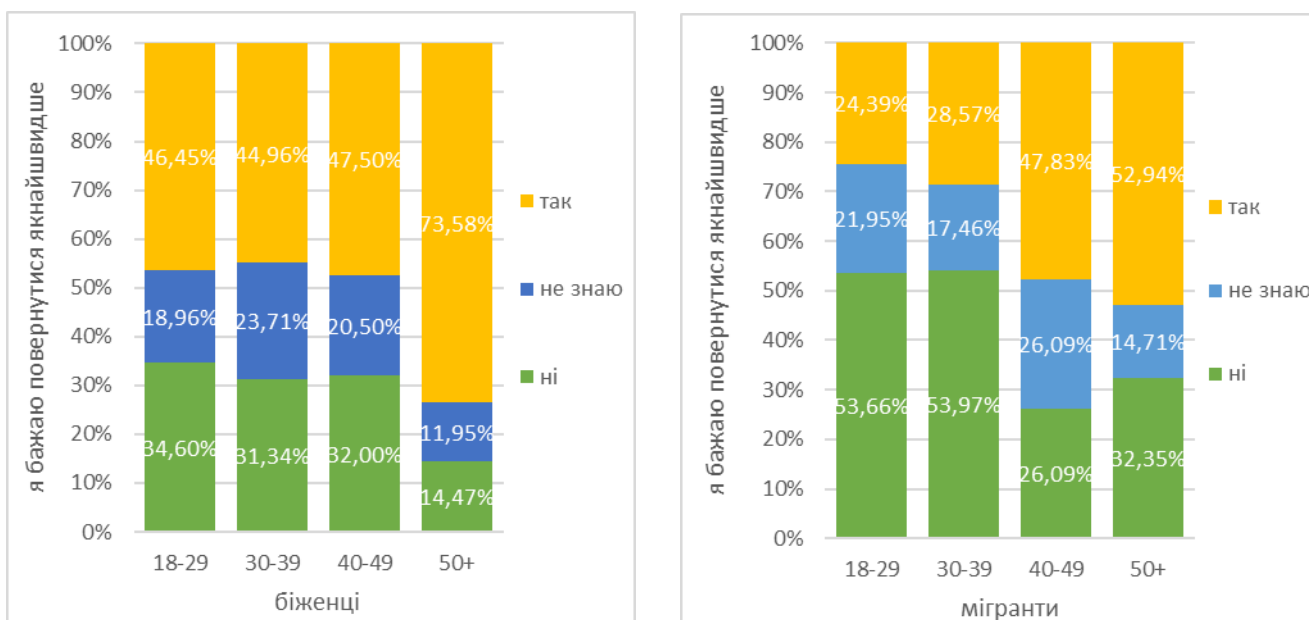
Рисунок 40. Розподіл відповідей на питання про бажання повернутися за трибальною шкалою: Так, Не знаю, Ні

7.2. Соціально-демографічні фактори, які впливають на бажання повернутися в Україну

Соціально-демографічні фактори, безумовно, пов'язані з бажанням українців у Польщі повернутися додому. Одним із суттєвих факторів є вік. Чітко простежується тенденція, що старші люди висловлюють більше бажання повернутися. Для біженців різка зміна відбувається в групі 50+: серед респондентів віком 18-49 років 45-48% хочуть повернутися, у групі понад 50 років таких уже 74%. Серед мігрантів віком 18-39 років 24-29% хочуть повернутися, а серед старших – 48%-53% (Рисунок 41).

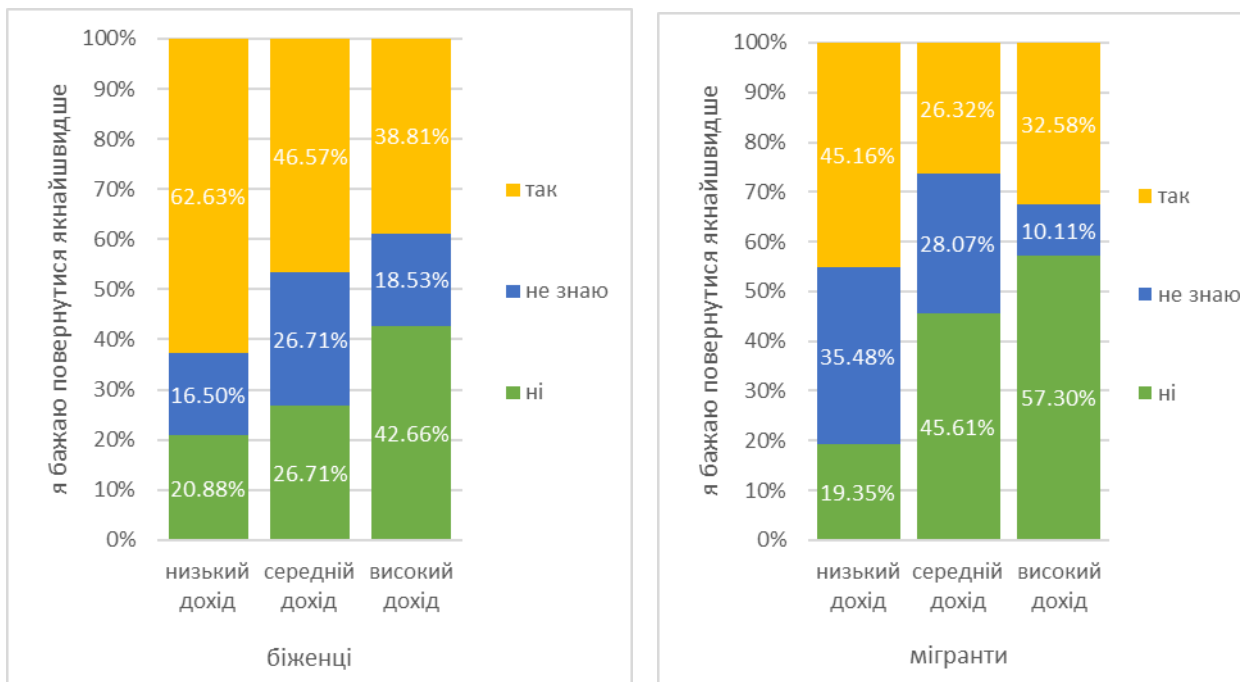
Рисунок 41. Розподіл відповідей мігрантів та біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за віком

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Також важливим чинником є фінансовий стан. Українці, які проживають у Польщі і мають низькі доходи, більш схильні повертатися в Україну (*Рисунок 42*). Серед біженців з низькими доходами 63% бажають повернутися, з високими доходами – 39%. Серед мігрантів з низькими доходами наміри повернутися мають 45%, з високими доходами – 33%.

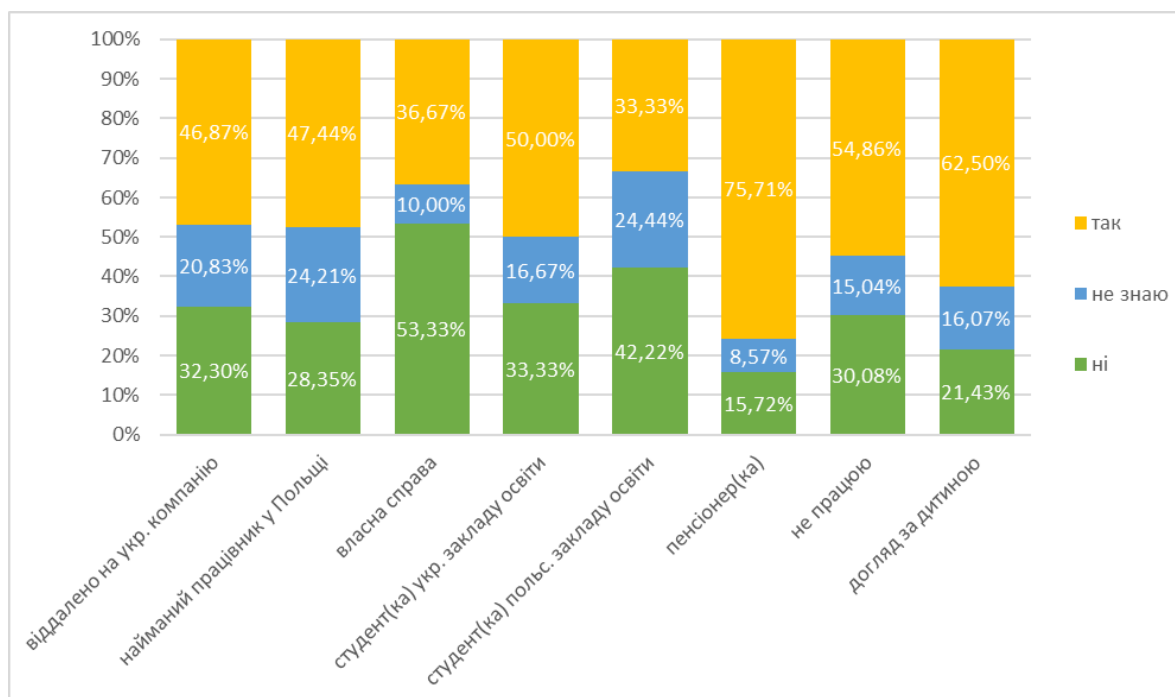
Рисунок 42. Розподіл відповідей мігрантів та біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за фінансовим статусом

За типом зайнятості біженців найбільші відмінності у групі пенсіонерів, вони найбільш схильні повертатися – 76% (*Рисунок 43*). Це корелює з даними по віку – найстарша група має найбільше бажання повернутися. Найменше бажання демонструють підприємці та студент(к)и польських закладів освіти – 33-37%.

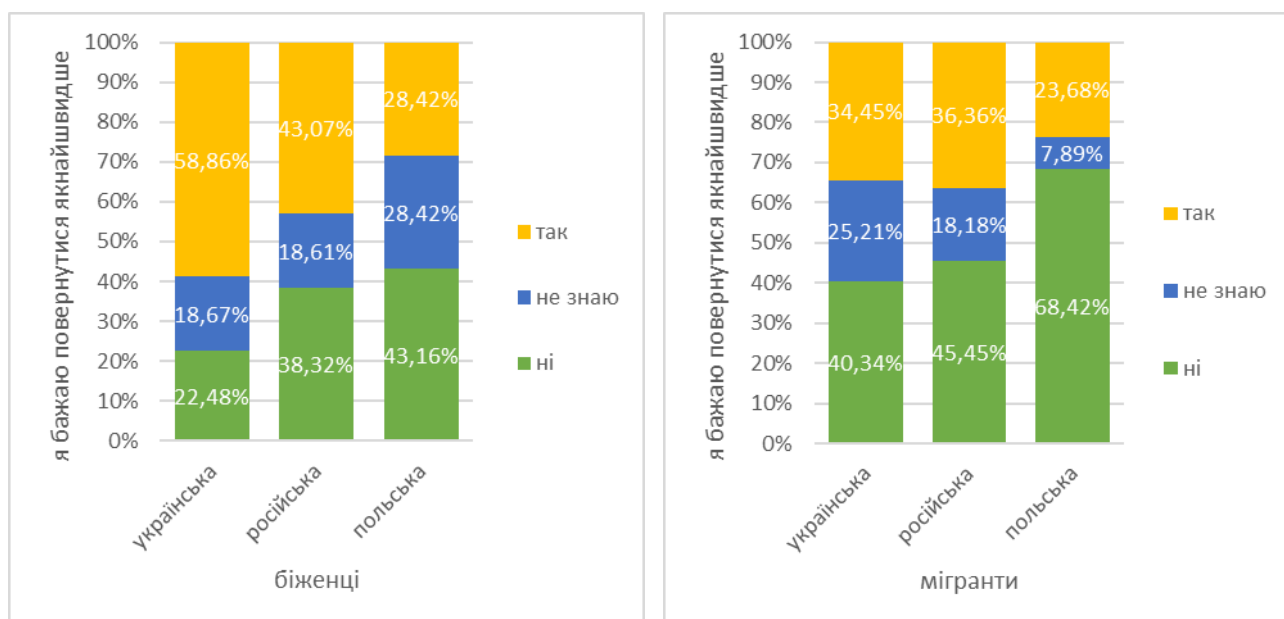
БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Рисунок 43. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за зайнятістю

Крім того, важливим фактором є мова спілкування. Біженці, які в побуті спілкуються українською мовою, більш схильні повертатися: 59% мають такі наміри (Рисунок 44). Серед тих, для кого основна мова російська, наміри повернутися мають 43%, польська – 28%. Серед мігрантів значної різниці між тими, хто спілкується українською та російською немає – 34%-36% бажають повернутися в Україну. Суттєво відрізняється група з польською мовою: 24% хочуть повернутися, 68% - ні.

Рисунок 44. Розподіл відповідей біженців та мігрантів на питання про бажання повернутися якнайшвидше за мовою спілкування

Результати регресійного аналізу (повні результати подано у [Таблиця 4 у Додатку 9.1](#)). За результатами лінійної регресії статистично значимими соціально-демографічними факторами, які впливають на бажання повернутися в Україну якнайшвидше є:

- *Переїзд у Польщу до чи після початку повномасштабного вторгнення*: біженці більше схильні повертатися, ніж мігранти;
- *Вік*: чим старші респонденти, тим більше вони виявляють бажання повернутися;
- *Регіон проживання до війни*: вихідці з Києва менше схильні повертатися (порівняно з Заходом);
- *Діти*: наявність дітей шкільного віку негативно корелює з намірами повернутися;
- *Мова спілкування*: респонденти, в яких , основна мова спілкування російська або польська менш схильні повертатися;
- *Фінансовий статус*: чим він вищий, тим менше намірів повернутися.

Статистично незначимі фактори: стать, сімейний стан, наявність в Україні батьків, дітей або чоловіка/дружини.

Соціально-демографічні фактори пояснюють біля 15% варіації у бажанні повернутися якнайшвидше ($R^2=0.156$) ([Таблиця 4 у Додатку 9.1](#)). Ці фактори майже не пояснюють варіацію у питанні «повернутися одного дня», R^2 для цієї лінійної регресії 0,026 ([Таблиця 5 у Додатку 9.1](#)).

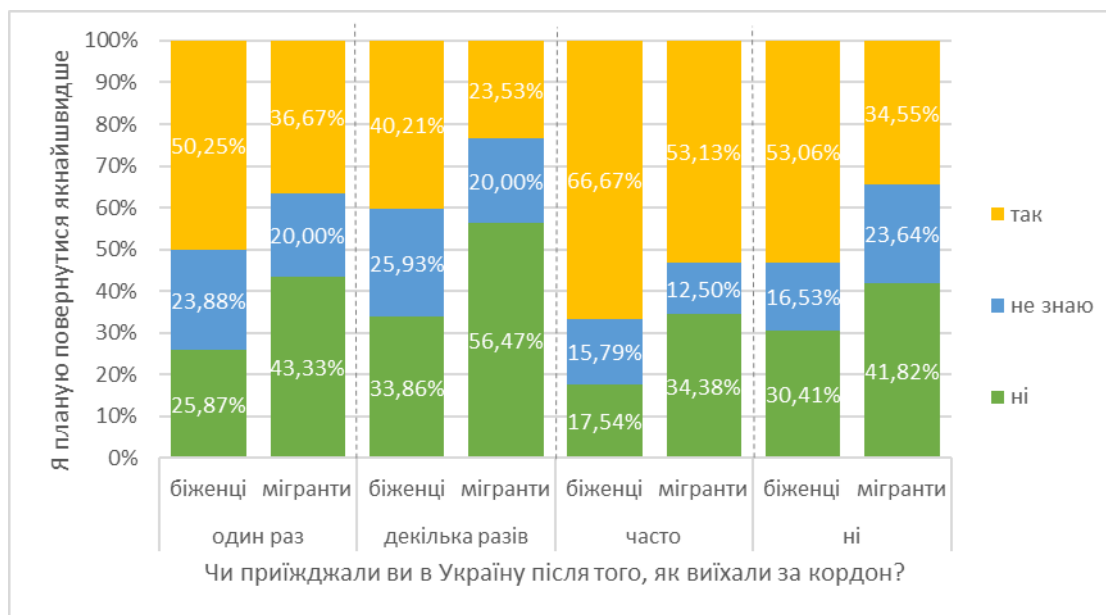
Важливо зауважити, що цей аналіз не дає можливості встановити причинно-наслідковий зв'язок або навіть напрямок зв'язку, тобто зрозуміти, наприклад, чи високий рівень знання польської мови впливає на бажання залишитися за кордоном, чи ті, хто вирішив залишитися, швидше вчать мову.

7.3. Зв'язки з Україною і повернення

48% біженців та 73% мігрантів хоча б раз приїжджали в Україну після виїзду за кордон (для мігрантів приїзд був не обов'язково після початку повномасштабного вторгнення). Ті, хто приїжджали в Україну часто, висловлюють сильніше бажання повернутися, порівняно з тими, хто не приїжджав взагалі або був один чи декілька разів. Так, дві третини біженців та половина мігрантів, які часто були в Україні, хочуть повернутися. Серед тих, хто не приїздив жодного разу, таких 53% та 35% відповідно ([Рисунок 45](#)).

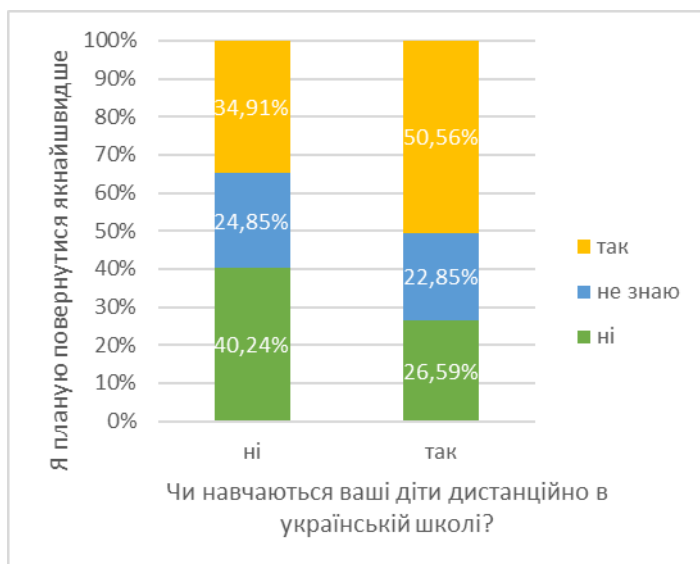
БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Рисунок 45. Розподіл відповідей біженців та мігрантів на питання про бажання повернутися якнайшвидше за частотою відвідування України

Біженці, чиї діти навчаються дистанційно в українських школах, більш схильні повертатися, порівняно з тими, хто має дітей шкільного віку, але вони не навчаються в українських школах: 51% проти 35%²⁴ (Рисунок 46).

Рисунок 46. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за навчанням дітей в українській школі (N=436)

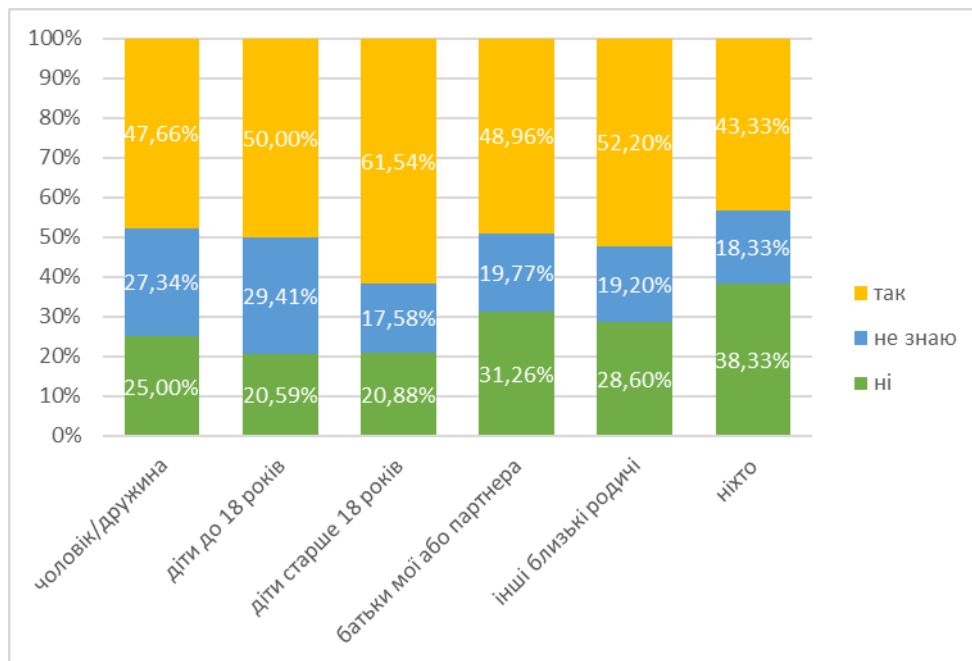
Наявність близьких родичів в Україні суттєво не впливає на бажання повернутися. Найбільша відмінність спостерігається у тих, хто має дітей старше 18 років, які живуть в Україні (Рисунок 47).

²⁴ Для мігрантів дані не подані через малу кількість респондентів, які мають дітей шкільного віку.

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Проте ми пов'язуємо це з тим, що ця група респондентів найстарша, а вік впливає на бажання повернутися (див. [Розділ 7.2](#)).²⁵

Рисунок 47. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за наявності родичів в Україні

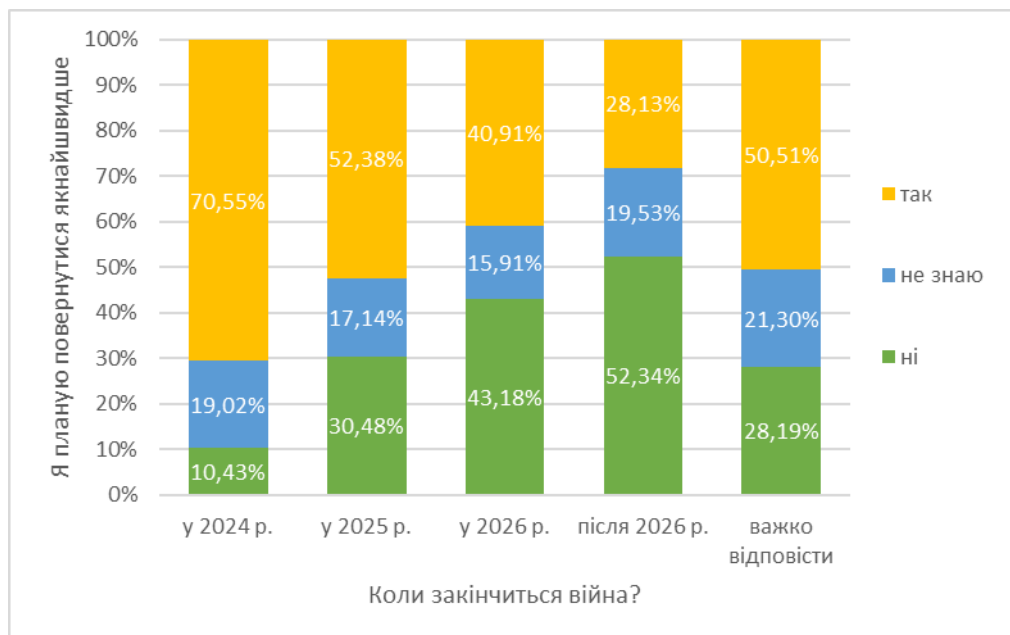
7.4. Досвід війни, образ майбутнього і бажання повернутися

Погляд на те, коли і як закінчиться війна, корелює з бажанням повернутися в Україну. Ті, хто має більш оптимістичний погляд на розвиток подій, більш схильні повертатися. Так, серед біженців, які вважають, що війна закінчиться у 2024 році, 71% хоче повернутися, а серед тих, хто каже, що війна триватиме ще більше трьох років, – тільки 28% ([Рисунок 48](#)).

²⁵ Для мігрантів дані не подані через малу кількість респондентів, які мають родичів в Україні.

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Рисунок 48. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за поглядом на час закінчення війни

Схожа тенденція з питанням про те, чи зможе Україна відвоювати свої території. Серед тих, хто вважає, що Україна поверне всі території, які належали їй з 1991 року, 64% хочуть повернутися, а серед тих, хто думає, що не вдасться повернути навіть території, окуповані Росією після 2022 року, – 32% (Рисунок 49).

Рисунок 49. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за поглядом на повернення Україною територій

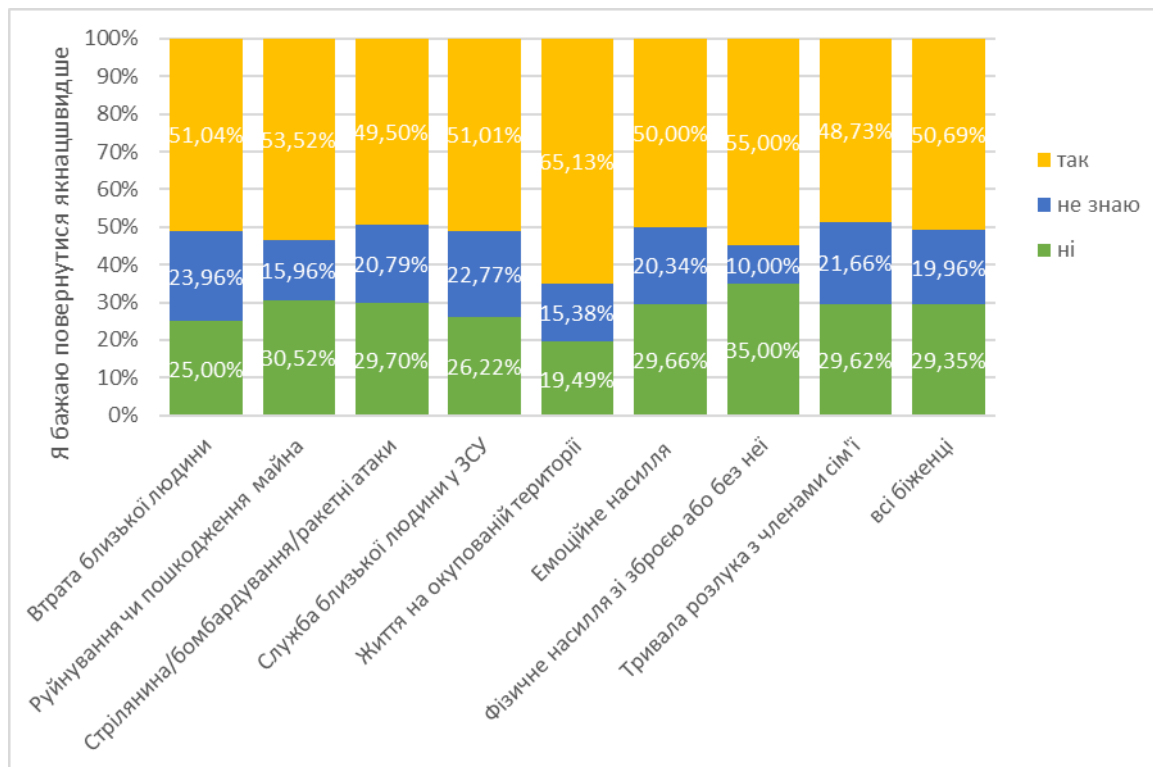

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Негативний досвід та втрати під час війни не мають значного впливу на наміри повернутися. Тільки біженці, які мали досвід проживання на окупованій території (69% з них з Півдня), частіше висловлюють бажання повернутися: 65% порівняно з 47%, які не мали такого досвіду (

Рисунок 50).

Рисунок 50. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за досвідом під час війни

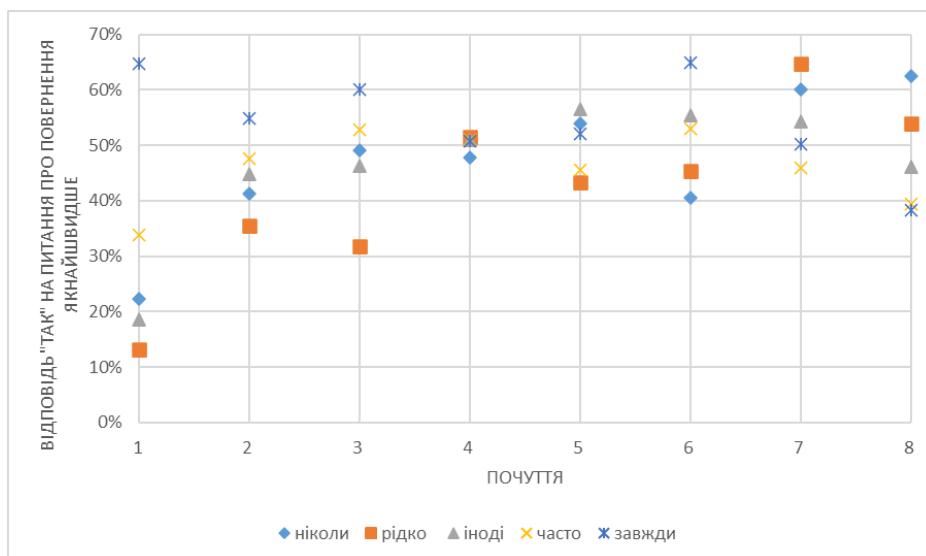

7.5. Почуття, ідентичність і бажання повернутися

Почуття, які переживають українці за кордоном корелюють з їхнім бажанням повернутися додому. Природньо, що ті біженці, які «завжди» відчувають тугу за домом і самотність мають сильніше бажання повернутися в Україну (*Рисунок 51*). Так само очікувано, що «відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні», зменшує бажання повернутися. Цікаво, що «надія на краще майбутнє» позитивно корелює з намірами повернутися в Україну, а «вдячність місцевому населенню» - негативно. «Страх пред майбутнім» та «невизначеність» не мають видимого ефекту.

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Рисунок 51. Відсоток відповідей "Так" на питання про бажання повернутися якнайшвидше в залежності від почуттів (біженці)

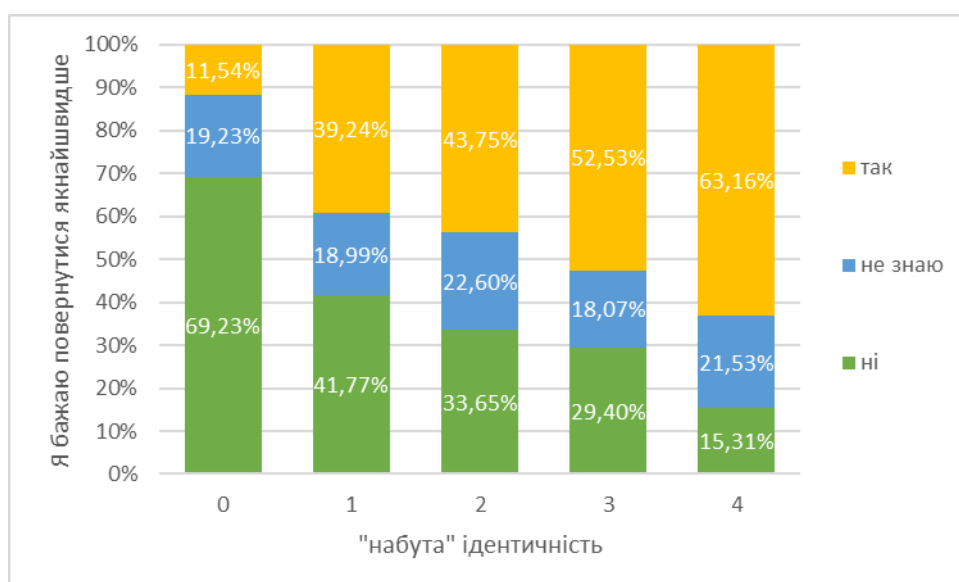

- 1 Туга за домом
- 2 Надія на краще майбутнє
- 3 Самотність
- 4 Страх перед майбутнім
- 5 Невизначеність
- 6 Відчуття провини за те, що поїхали за кордон
- 7 Вдячність місцевому населенню приймаючої країни
- 8 Відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні

Між бажанням повернутися в Україну та ідентичністю і гордістю за свою країну є сильний статистичний зв'язок.

Найбільша різниця у бажанні повернутися є між біженцями з різним ступенем «набутої» ідентичності. З її зростанням від 0 до 4 частка респондентів, які мають наміри повернутися, зростає з 12% до 63% (Рисунок 52).

Рисунок 52. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за "набутою" ідентичністю

Для «успадкованої» ідентичності різниця у бажанні повернутися є тільки для «крайніх» категорій: нуль і чотири. Серед біженців, у яких успадкована ідентичність дорівнює нулю, 37% планують

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

повернутися, серед категорії з максимально високою ідентичністю 4 – 62%. Серед респондентів, у яких «успадкована» ідентичність дорівнює 1-3, 47-48% мають наміри повернутися (Рисунок 53).

Суттєва різниця є також у бажанні повернутися додому в залежності від відчуття гордості за свою країну. Біженці з низьким відчуттям гордості набагато рідше виявляють бажання повертатися: 30% проти 68% з високим відчуття гордості (Рисунок 54).

Рисунок 53. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за "успадкованою" ідентичністю

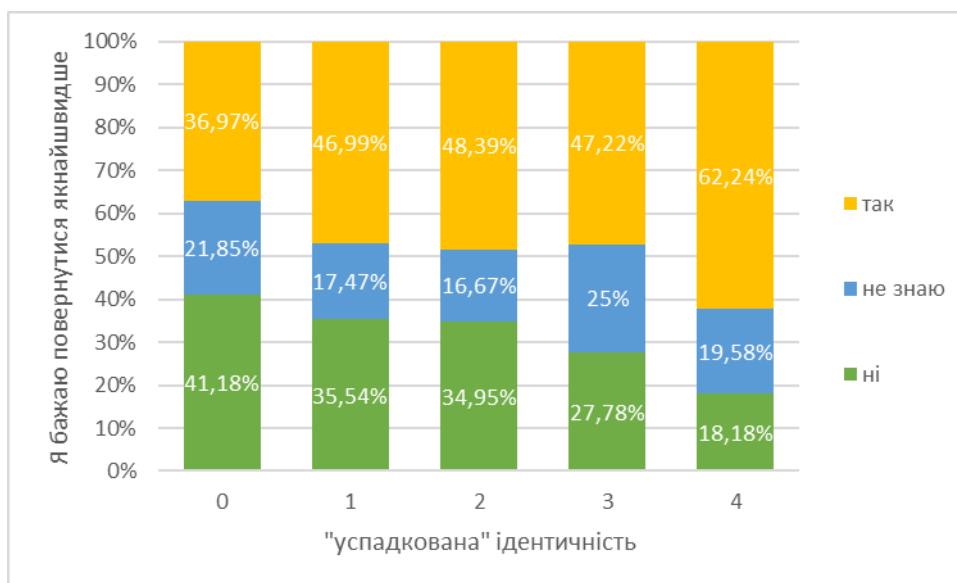

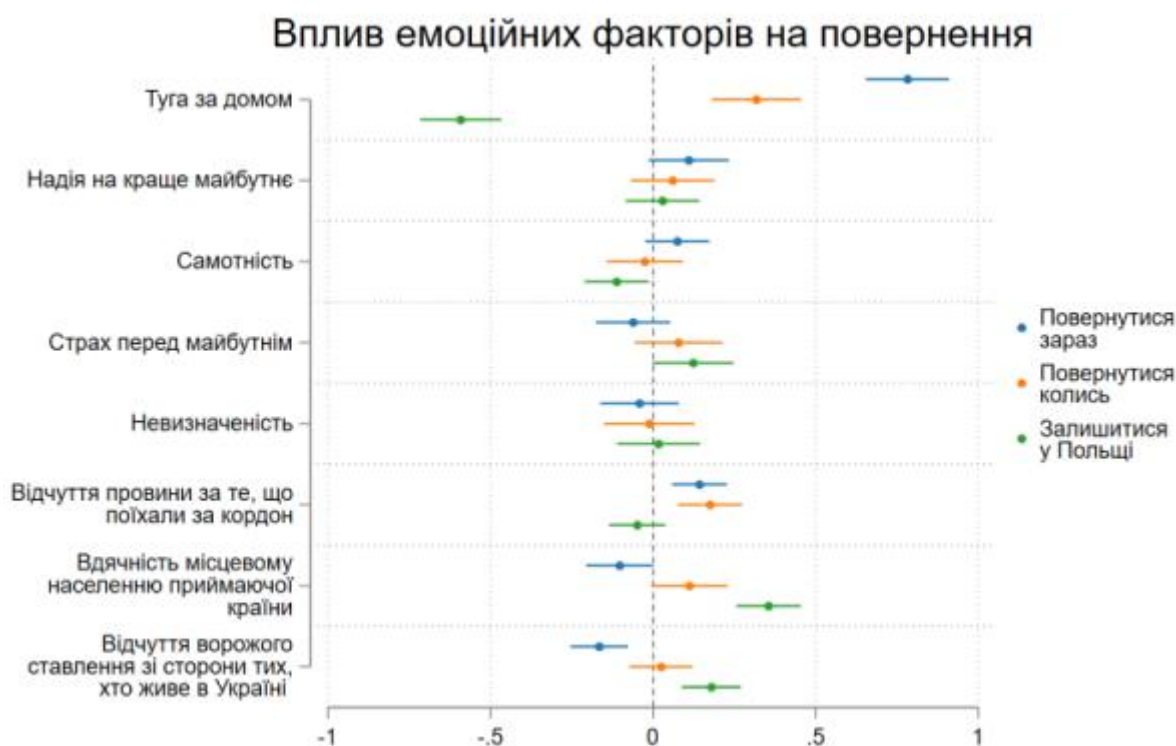
Рисунок 54. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за відчуттям гордості за свою країну

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

Результати лінійної регресії показують, що культурні та емоційні фактори є статистично значимими факторами для рішення повернутися додому (*Рисунок 55* і *Рисунок 56*). При цьому ефект гордості за свою країну є найбільшим серед культурних факторів. Серед емоційних найсильніший ефект має туга за домом, яка суттєво збільшує бажання повернутися. Відчуття провини за те, що поїхали за кордон також має позитивний ефект на повернення. Водночас вдячність місцевому населенню приймаючої країни та відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні, негативно впливають на наміри повернутися. Повні результати регресії подано у *Таблиця 4* (для змінної «повернутися якнайшвидше»), *Таблиця 5* (для змінної «повернутися одного дня») та *Таблиця 6* (для змінної «пзалишитися у Польщі») у *Додатку 9.1*.

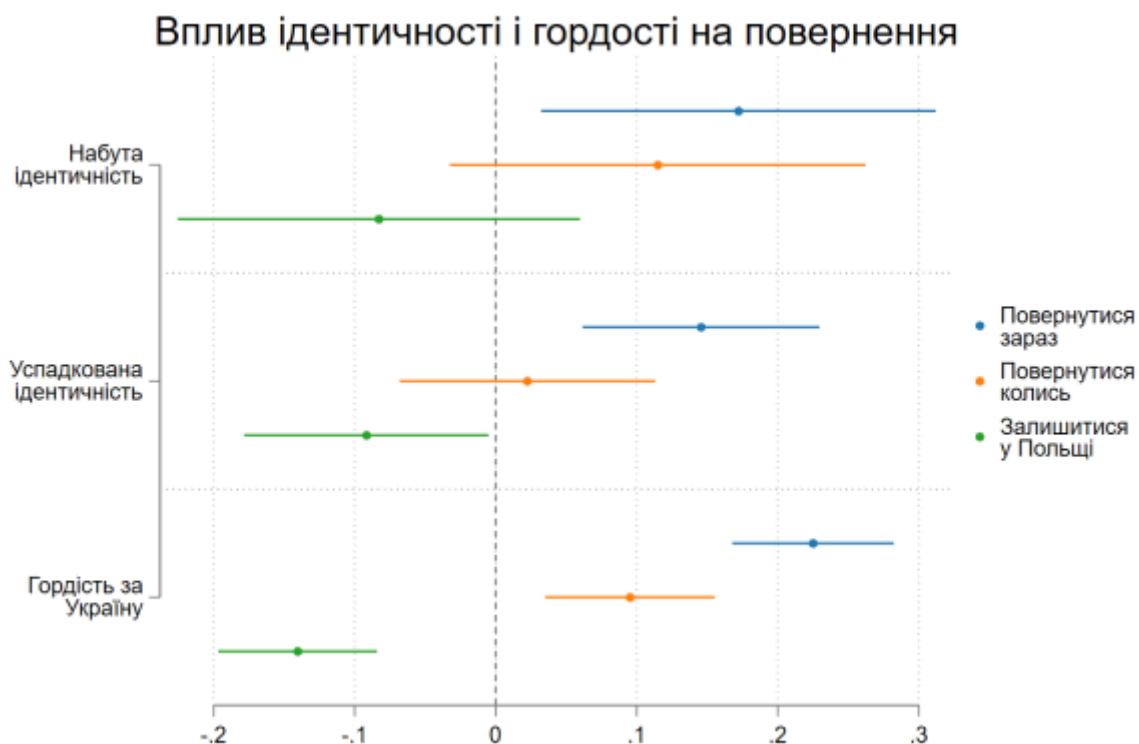
Рисунок 55. Вплив емоційних факторів на наміри повернутися. Результати лінійної регресії

При врахуванні в регресії факторів ідентичності, гордості та емоцій скоригований R^2 зростає ~~до~~ з 0,16 до 0,34 для змінної повернення якнайшвидше і з 0,026 до 0,08 для змінної повернення одного дня. Таким чином, питання «Можливо, я повернуся в Україну одного дня» залишається дуже невизначеним для респондентів і навіть сукупність соціально-демографічних, культурних та емоційних факторів пояснюють дуже мало варіації у цьому питанні.

БІЖЕНЦІ ТА МІГРАНТИ У ПОЛЬЩІ: НАМІРИ ПОВЕРНУТИСЯ

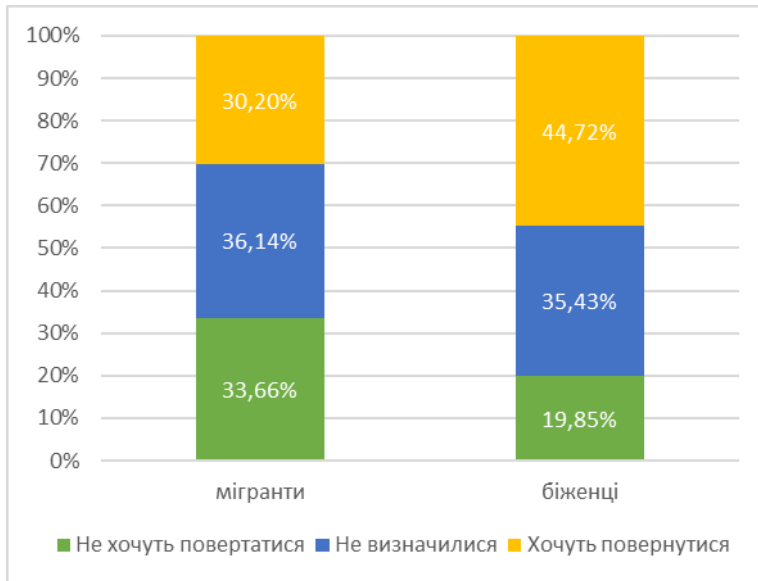
Рисунок 56. Вплив ідентичності та гордості за країну на наміри повернутися. Результати лінійної регресії

7.6. Портрет українців, які хочуть повернутися і залишитися. Кластерний аналіз

Щоб зрозуміти портрет біженців, які хочуть чи не хочуть повертатися в Україну, ми провели кластерний аналіз (використовуючи метод *kmeans* у програмному забезпеченні *Stata*). За його допомогою, ми виділили три групи респондентів на основі їх відповідей на питання про повернення (питання №1-4, 5 про повернення): ті, хто хочуть повертатися; ті, хто не хочуть повертатися; ті, хто не визначився.

Рисунок 57. Розподіл мігрантів та біженців за кластерами повернення

Мігранти майже порівну розподілилися між цими трьома категоріями. Серед біженців найбільшу групу становлять ті, хто хоче повернутися – 45%. Найменша група тих, хто не хоче повертатися, – 20%. Не визначилися 35% (Рисунок 57).

Портрет біженців за намірами повернення

- **Хочуть повернутися:** жінки (74%), з середнім віком 40 років, низькими доходами (44%), які розмовляють українською мовою (64%), переважно відносять себе до Православної церкви України (34%), приїхали з Півдня України (38%).

Значна частина з них має досвід проживання на окупованій території (28%) та пошкоджене або зруйноване майно в Україні (26%). У цьому кластері значно сильніше, ніж у інших, виражені туга за домом (4,76/5), самотність (3,69/5), відчуття провини за те, що поїхали за кордон (3,08/5), а також надія на краще майбутнє (4,42/5).

Ті, хто хочуть повернутися, мають найбільш оптимістичний погляд на майбутнє: 37% вважають, що війна закінчиться у 2024 або 2025 році і 51% вірить, що Україна зможе повернути всі території, які належали їй з 1991 року.

Цей кластер демонструє найвищий рівень «успадкованої» (2,63/4) та «набутої» (3,00/4) ідентичності та гордості за свою країну (6,76/10).

- **Не хочуть повертатися:** частка чоловіків у цій групі вища (32% порівняно з 26% серед тих, хто хоче повернутися), а середній вік нижчий – 36 років. Також цей кластер має значно вищі доходи (52% належать до категорії з високими доходами) і найвищу частку підприємців (13% порівняно з 4-6% в інших кластерах). Найчастіше вони розмовляють російською мовою (39%), не мають вираженої релігійності (обирають варіант «не належу до жодної конфесії» або «важко відповісти») та приїхали зі Сходу України (32%).

Вони так само, як і перший кластер, зазнали руйнування чи пошкодження майна (26%), проте рідше жили на окупованій території (13%). Ті, хто не хоче повертатися, частіше за інших відчувають вороже ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні (2,84/5).

Крім того, у цієї групи найбільш песимістичний погляд щодо війни: найбільша частка (26%) вважає, що війна закінчиться після 2026 року і 35% не вірить, що Україні вдасться відвоювати навіть території, захоплені після 2022 року.

Ті, хто не хоче повертатися, мають найнижчі показники «успадкованої» (1,95/4) та «набутої» (2,37/4) ідентичності та гордості за свою країну (4,78/10).

- **Не визначилися:** у цьому кластері найвища частка жінок серед усіх кластерів (78%), середній вік – 37 років, основна мова спілкування – українська (56%). У них частіше, ніж в інших групах, є діти шкільного віку. Вони майже рівно розподілені за доходами: низькі (31%), середні (35%) та високі (35%). Частка тих, хто працює в польських компаніях, найвища серед усіх кластерів, – 58%.

Найчастіше вони не відносять себе до жодної конфесії (28%) або належать до Православної церкви України (24%). Майже однакова кількість тих, хто не визначилися з поверненням, приїхали в Польщу з Півдня (29%) та Сходу України (28%).

Ті, хто не прийняли рішення щодо повернення, частіше за інших відчувають страх перед майбутнім (3,99/5) та невизначеність (4,06/5), а також вдячність місцевому населенню (4,24/5).

Респонденти у цьому кластері розділилися між тими, хто вважає, що війна закінчиться після 2026 року (16%), у 2024 (13%) та 2025 (12%) році. Щодо відвоювання територій переважає оптимістичний погляд – 31% думає, що Україна зможе повернути всі території, які належали їй з 1991 року. Також серед тих, хто не визначився з поверненням, найменше частка тих, хто жодного разу не приїжджав в Україну (47% порівняно з 54-57% в інших кластерах).

Показники ідентичності та гордості цього кластеру мають значення нижчі, ніж у групі тих, хто хоче повертатися, і вищі, ніж у групі тих, хто не хоче повертатися.

Таким чином, на бажання українських біженців та мігрантів у Польщі впливають соціально-демографічні (вік, дохід, наявність дітей), культурні (мова, релігія, відчуття національної ідентичності та гордості за країну) та емоційні (відчуття туги за домом, невизначеності та самотності) фактори.

Біженці, які виявляють найбільше бажання повернутися, – це найстарша і найбідніша група, з сильно вираженою українською ідентичністю та переважно українською мовою спілкування. Їм притаманна сильна туга за домом. Ті, хто не хочуть повертатися – це наймолодша і найбільш фінансово забезпечена група, для якої основна мова є російською та яка має слабо виражену українську ідентичність. Не визначилися щодо повернення, переважно, жінки 30-39 років з дітьми шкільного віку з сильним почуттям невизначеності та страхом перед майбутнім.

8. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

8.1. Висновки

У цьому звіті представлено результати **кількісного опитування** українців, які проживають у Польщі, та **глибинних інтерв'ю** з українками, які після лютого 2022 року виїхали з України в Польщу або Німеччину. Опитування було проведено у грудні 2023 року та охоплює 1139 українців, які виїхали у Польщу до та після повномасштабного російського вторгнення. У звіті ми називаємо їх, відповідно, мігрантами та біженцями, не залежно від їх формального юридичного статусу. Глибинні інтерв'ю були проведені у грудні 2023 року з 15 біженцями, шість з яких вже повернулися в Україну на момент проведення інтерв'ю.

За даними опитування, українські біженці та мігранти у Польщі відрізняються за **соціально-демографічними характеристиками**. В середньому, біженці старші, порівняно з мігрантами, мають нижчі доходи, частіше одружені та мають дітей. Переважна більшість біженців переїхала зі Сходу та Півдня України (зони найбільш активних бойових дій), водночас найбільше мігрантів походять з центральних, південних та західних областей.

Більшість українців у Польщі **працюють** у місцевих компаніях: 73% мігрантів та 54% біженців. Серед біженців вища частка тих, хто працює віддалено на українські компанії (10% проти 3%), та безробітних (12% проти 6%).

За час повномасштабної російської агресії багато українців, які живуть за кордоном, змінили свою основну **мову спілкування**. Серед біженців значно зросла частка тих, хто в побуті розмовляє українською мовою, – з 39% до 56%. Серед довоєнних мігрантів суттєво зменшилося використання російської мови – з 39% до 16%. З тих мігрантів, хто раніше розмовляв російською, приблизно третина перейшла на українську мову, і кожен п'ятий – на польську.

Більшість українців у Польщі зберігають **тісні зв'язки з Україною**, навіть ті, хто виїхав кілька років тому. 94% мають близьких родичів в Україні, найчастіше це батьки респондента або його/її партнера. Під час інтерв'ю респондентки вказують, що постійно читають українські новини, дехто переказує гроші або пересилає речі для допомоги армії чи цивільним. Майже половина біженців та три чверті мігрантів хоча б раз приїжджали в Україну після виїзду за кордон. Частина українських дітей продовжує дистанційно навчатися в Українських школах. Серед дітей біженців таких 61%, серед мігрантів – 30%.

І біженці, і мігранти у Польщі зазнали **впливу війни**, не зважаючи на те, що перші поїхали за кордон, рятуючись від війни, а другі виїхали з України до початку активних бойових дій. Біля 40% біженців та мігрантів мають близьких людей, які служать у Силах оборони України, та кожен п'ятий втратив близьку людину внаслідок військової агресії росії. Понад 60% пережили тривалу розлуку з членами сім'ї. Крім того, 23% біженців мають зруйноване чи пошкоджене житло в Україні та 20% досвід життя на окупованій території (серед мігрантів таких 14% та 4% відповідно).

Не зважаючи на те, що мігранти та біженці приїхали у Польщу за різних обставин та з різною мотивацією, вони переживають дуже схожі **емоції**. Найчастіше українці відчувають тугу за домом, надію на краще майбутнє та вдячність місцевому населенню приймаючої країни. Усі ці емоції респонденти оцінили на понад чотири бали з п'яти (за шкалою 1-ніколи, 5-завжди). Тугу за домом

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

«завжди» відчувають понад 60% біженців і понад 50% мігрантів. Цікаво, що це почуття не зменшується зі збільшенням тривалості проживання за кордоном. Серед біженців, які приїхали у першій хвилі (лютий-березень 2022), 60% відчувають тугу за домом «завжди», серед тих, хто приїхав в останній хвилі (березень-грудень 2023), таких 63%. Навіть серед мігрантів, які на момент опитування жили у Польщі більше 8 років, 52% відчувають тугу за домом «завжди».

Найрідше у респондентів виникає відчуття провини за те, що поїхали за кордон та відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні (2,5-2,8 з 5).

Українцям у Польщі притаманне дуже сильне **відчуття невизначеності** щодо майбутнього, особливо це характерно для біженців. 40% з них кажуть, що відчувають невизначеність та страх перед майбутнім «завжди». Це підтверджується і відповідями на питання про те, коли і як може закінчитися війна. Респондентам дуже важко спрогнозувати ці події, понад половина не може обрати якийсь із варіантів часу закінчення війни та біля третини не мають думки щодо того, які території залишаться під контролем України. Найбільш оптимістичний погляд мають старші люди, у групі 50+ років кожен четвертий вважає, що війна закінчиться у 2024 році.

Попри невизначеність щодо розвитку подій на фронті, українці за кордоном вірять, що у випадку перемоги України, повоєнна відбудова буде швидкою та успішною. Рід час глибинних інтерв'ю учасниці висловлюють сподівання, що європейські країни будуть допомагати у відбудові країни та приблизно за 5-10 років після закінчення війни життя в Україні буде на рівні в Західною Європою.

Українці у Польщі мають високе відчуття **національної ідентичності та гордості за свою країну** (для їх вимірювання ми використали опитувальник *International Social Survey Program 2013 року*²⁶), при цьому значної різниці між мігрантами та біженцями немає.

Таким чином, хоча українські довоєнні мігранти та вимушені переселенці приїхали у Польщу з різних причин та мають різні соціально-демографічні характеристики, обидві групи зазнали впливу війни, переживають схожі емоції та мають подібні відчуття національної ідентичності та гордості за свою країну. Всі ці фактори впливають на **наміри повернутися додому**. Загалом, близько половини вимушених переселенців та третини довоєнних мігрантів висловлюють бажання повернутися в Україну.

Серед **соціально-демографічних чинників**, які впливають на наміри щодо повернення, статистично значимими є наступні:

- *Підвищують бажання повернутися*: старший вік, низькі доходи, українська мова спілкування, дистанційне навчання дітей в українських школах.
- *Зменшують бажання повернутися*: молодший вік, високі доходи, російська або польська мова спілкування, наявність дітей шкільного віку, вільне володіння польською мовою.

Між **факторами, пов'язаними з війною**, та бажанням повернутися додому також є зв'язок:

- Українці, які *навідували Україну часто*, висловлюють більше бажання повернутися, порівняно з тими, хто не приїжджав взагалі або був один чи декілька разів.
- Ті, хто має *оптимістичний погляд* на розвиток подій на фронті (вірять, що війна закінчиться у 2024 або 2025 році і Україна поверне всі території) висловлюють більше бажання повернутися, порівняно з тими, хто більш песимістично дивиться на майбутнє (вважають, що війна затягнеться до 2026 року або пізніше і Україна не зможе відвоювати всі захоплені території).

²⁶ <https://www.gesis.org/en/issp>

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Наявність близьких *родичів в Україні* суттєво не впливає на бажання повернутися.
- Негативний досвід та *втрати під час війни*, не мають значного впливу на наміри повернутися. Тільки біженці, які мали досвід проживання на окупованій території, частіше висловлюють бажання повернутися, порівняно з тими, хто такого досвіду не мав.

Третя група чинників, які впливають на наміри щодо повернення, - це **емоції, відчуття національної ідентичності та гордості** за свою країну:

- Біженці, які частіше відчують тугу за домом, самотність і надію на краще майбутнє мають сильніше бажання повернутися в Україну.
- «Відчуття ворожого ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні» та «вдячність місцевому населенню» зменшують бажання повертатися.
- Чим вища ідентичність, тим сильніше респонденти хочуть повернутися додому.
- Біженці з низьким відчуттям гордості набагато рідше виявляють бажання повернутися.

Щоб зрозуміти портрет біженців, які планують і не планують повернутися, ми, за допомогою **кластерного аналізу**, виділили три групи та їх основні характеристики:

- **Біженці, які висловлюють чіткі наміри повернутися в Україну.** Вони становлять 45% від усіх біженців у Польщі. Типовий портрет цієї групи: жінки з середнім віком 40 років з Півдня України, які мають низькі доходи, переважно розмовляють українською мовою та відносять себе до Православної церкви України. Вони набагато частіше, ніж інші групи, відчують тугу за домом і самотність. Також вони демонструють найвищий рівень національної ідентичності та гордості за свою країну серед усіх кластерів.
- **Біженці, які схильні не повертатися в Україну.** Таких біля 20% серед усіх біженців. Це наймолодша та фінансово найбільш забезпечена група. Найчастіше вони приїхали зі Сходу України, розмовляють російською мовою і не мають вираженої релігійності. Вони частіше за інших відчують вороже ставлення зі сторони тих, хто живе в Україні, мають найбільш песимістичний погляд щодо часу та умов завершення війни. Також цьому кластеру властиві найнижчі показники ідентичності та гордості за свою країну.
- **Біженці, які не визначилися щодо свого повернення.** Ця група становить 35%. У ній найвища частка жінок (78%) і вони частіше, ніж в інших кластерах, мають дітей шкільного віку. Найчастіше представники цієї групи працюють польських компаніях. Основна мова спілкування – українська, найчастіше вони не відносять себе до жодної конфесії або належать до Православної церкви України. Ті, хто не прийняли рішення щодо повернення, частіше за інших відчують страх перед майбутнім та невизначеність, а також вдячність місцевому населенню.

Отже, українські біженці та мігранти, які живуть у Польщі, є різними за своїми соціально-демографічними характеристиками, проте схожими за тим, які почуття, вони переживають, як відчують свою національну ідентичність та гордість за країну. В обох групах є ті, хто хоче повернутися в Україну і на це бажання впливають як соціально-демографічні, так і культурні та емоційні фактори.

8.2. Рекомендації

- Зусилля України із заохочення повернення українців з-за кордону мають бути спрямовані не лише на біженців, а й на довоєнних мігрантів, оскільки серед них також значна частка хоче повернутися в Україну або ще не визначилася з цього питання.
- Оскільки серед мігрантів також є ті, хто зазнав втрат під час війни (наприклад, руйнування житла), політика компенсацій майнових і фінансових втрат повинна поширюватися і на них, за умови їх повернення.
- Попри всі зусилля та при будь-якому розвитку подій на фронті частина українців не повернеться з-за кордону. Україні варто розробити політику постійного діалогу з закордонними українцями для залучення їх у культурний, інформаційний простір України з метою збереження відчуття національної ідентичності, яка може мати вплив на рішення повернутися в Україну у майбутньому.
- Важливо залучати дітей, які живуть за кордоном, в український освітній і культурний простір. Навіть якщо вони навчаються в місцевих школах, потрібно заохочувати їх вивчати українську мову, літературу, історію через доступ до дистанційних та очних (у місцях, де проживає багато дітей) навчальних курсів.
- Потрібно заохочувати українців частіше відвідувати свою країну (навіть на короткострокові візити), для чого потрібно полегшити перетин кордонів.
- На ринку праці відбудуться суттєві зміни у статево-віковій структурі, в першу чергу на ньому стане більше жінок старшого віку. Тому важливо боротися з дискримінацією за віком; пропонувати програми перекваліфікації і донавчання для тих, хто уже має вищу освіту та досвід роботи; пропонувати більш гнучкі форми зайнятості (часткова, неповний робочий день тощо).
- Біля третини українців у Польщі не мають чіткої думки щодо повернення додому. Їм пратаманне високе відчуття невизначеності щодо розвитку воєнної ситуації та термінів закінчення війни. Ця невизначеність не дає можливості планувати майбутнє. Дати їм чіткі обіцянки щодо воєнних дій неможливо, проте в перспективі, аби схилити цю когорту людей приїхати в Україну, потрібно максимально знизити невизначеність і окреслити образ майбутнього, наприклад, щодо того, яку допомогу з житлом вони отримають при поверненні (якщо в цьому є необхідність), чи буде допомога з пошуком роботи, як оформити дитину в школу і зарахувати оцінки, отримані за кордоном і т.д. Чим зрозумілішими і максимально визначеними будуть правила, тим більша імовірність повернення.
- Фінансові стимули щодо повернення (одноразова допомога при переїзді), швидше за все, працювати не будуть.
- У довгостроковій перспективі важливою є культурна, освітня, інформаційна політика, які сприяють формуванню національної ідентичності. Відчуття приналежності до своєї країни і гордості за неї є важливими факторами при прийнятті рішення про повернення додому.

9. ДОДАТКИ

9.1. Результати лінійних регресій

Таблиця 4. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання повернутися якнайшвидше. Результати лінійної регресії

	(1) PLretAU1	(2) PLretAU1	(3) PLretAU1	(4) PLretAU1	(5) PLretAU1
Before/After Feb. 24	0.748***	0.644***	0.957***	0.743***	0.641***
30-39	0.237			0.141	0.129
40-49	0.367*			0.314	0.282
50+	1.125***			1.072***	0.844***
Female	0.102			-0.0450	-0.0140
Gender - Other	-0.868			-0.368	-0.768
Reg. Center	-0.135			-0.156	-0.105
Reg. South	0.259			0.208	0.0231
Reg. East	-0.238			-0.159	-0.367*
Reg. Kyiv	-0.478*			-0.432*	-0.491**
Have kids at school	-0.499***			-0.503***	-0.391***
Home lang Russian	-0.596***			-0.271*	-0.333**
Home lang Polish	-1.165***			-0.955***	-0.745***
Home lang other	-0.110			0.196	0.134
Separated	0.150			0.152	0.162
Unmarried together	-0.164			-0.123	-0.201
Unmarried separate	-0.0548			-0.00798	-0.0376
Single	-0.0689			-0.0712	-0.106
Divorced	-0.145			-0.162	-0.248
Widowed	0.229			0.196	0.304
RTA	-0.260			-0.102	-0.494**
Income: middle	-0.539***			-0.471***	-0.326**
Income: rich	-1.108***			-0.952***	-0.713***
Family in Ukraine	0.0868			0.111	-0.0224
Туга за домом		0.874***			0.783***
Надія на краще майб.		0.120**			0.110*
Самотність		0.0984**			0.0749
Страх перед майб.		-0.0489			-0.0611
Невизначеність		-0.0447			-0.0416
Провина, що поїхали за кордон		0.187***			0.142***
вдячність місц. населенню		-0.0724			-0.103*
вороже ставлення		-0.214***			-0.166***
Набута ідентичність			0.245***	0.172**	
Успадкована ідентичність			0.173***	0.146***	
Гордість			0.247***	0.225***	
_cons	4.444***	-0.110	1.019***	2.195***	1.263**
N	1024	1139	1139	1024	1024
adj. R ²	0.156	0.293	0.164	0.247	0.337

Рівні статистичної значущості * p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.01

Таблиця 5. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання повернутися одного дня.
Результати лінійної регресії

	(1) PLretAU3	(2) PLretAU3	(3) PLretAU3	(4) PLretAU3	(5) PLretAU3
Before/After Feb. 24	0.359*	0.224	0.475***	0.363*	0.243
30-39	0.106			0.0670	0.0559
40-49	0.210			0.191	0.180
50+	-0.0870			-0.109	-0.142
Female	-0.0586			-0.119	-0.180
Gender - Other	-1.253			-1.080	-0.975
Reg. Center	-0.378*			-0.372*	-0.359*
Reg. South	-0.369*			-0.380*	-0.435**
Reg. East	-0.362*			-0.327	-0.399*
Reg. Kyiv	-0.261			-0.236	-0.255
Have kids at school	-0.310*			-0.305*	-0.296*
Home lang Russian	-0.109			0.0414	0.0895
Home lang Polish	-0.657***			-0.570***	-0.450**
Home lang other	0.285			0.420	0.423
Separated	0.179			0.189	0.206
Unmarried together	0.0672			0.0839	0.0447
Unmarried separate	-0.201			-0.166	-0.0955
Single	0.00373			0.00851	0.0589
Divorced	-0.0234			-0.0352	0.0471
Widowed	0.368			0.337	0.437
RTA	0.0433			0.117	-0.00387
Income: middle	-0.0949			-0.0634	0.0134
Income: rich	-0.647***			-0.582***	-0.424**
Family in Ukraine	0.180			0.187	0.174
Туга за домом		0.353***			0.318***
Надія на краще майб.		0.0176			0.0601
Самотність		0.00979			-0.0257
Страх перед майб.		0.0912			0.0787
Невизначеність		0.0279			-0.0111
Провина, що поїхали за кордон		0.183***			0.175***
вдячність місц. населенню		0.116**			0.112*
вороже ставлення		0.00250			0.0247
Набута ідентичність			0.166**	0.115	
Успадкована ідентичність			0.0436	0.0224	
Гордість			0.0989***	0.0952***	
_cons	5.245***	1.658***	3.367***	4.248***	2.462***
N	1024	1139	1139	1024	1024
adj. R ²	0.026	0.090	0.034	0.042	0.081

Рівні статистичної значущості * p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.01

Таблиця 6. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання залишитися в Польщі.
Результати лінійної регресії

	(1) PLretAU6	(2) PLretAU6	(3) PLretAU6	(4) PLretAU6	(5) PLretAU6
Before/After Feb. 24	-0.507***	-0.520***	-0.718***	-0.503***	-0.472***
30-39	-0.235			-0.178	-0.219
40-49	-0.213			-0.182	-0.192
50+	-0.722***			-0.691***	-0.536***
Female	0.146			0.234*	0.156
Gender - Other	-0.485			-0.787	-0.179
Reg. Center	0.499**			0.518**	0.429**
Reg. South	-0.0746			-0.0368	0.133
Reg. East	0.0287			-0.0149	0.124
Reg. Kyiv	0.248			0.226	0.297
Have kids at school	0.380**			0.382**	0.289**
Home lang Russian	0.216			0.0266	0.114
Home lang Polish	1.002***			0.875***	0.679***
Home lang other	-0.310			-0.489	-0.499
Separated	-0.156			-0.156	-0.165
Unmarried together	0.0454			0.0212	0.0574
Unmarried separate	0.150			0.123	0.189
Single	-0.217			-0.213	-0.168
Divorced	0.0442			0.0531	0.232
Widowed	-0.354			-0.331	-0.442
RTA	0.0206			-0.0728	0.260
Income: middle	0.381**			0.343**	0.241*
Income: rich	0.876***			0.783***	0.578***
Family in Ukraine	-0.283**			-0.299**	-0.145
Туга за домом		-0.671***			-0.592***
Надія на краще майб.		0.0450			0.0294
Самотність		-0.134***			-0.112**
Страх перед майб.		0.138**			0.124*
Невизначеність		0.00194			0.0166
Провина, що поїхали за кордон		-0.0605			-0.0485
вдячність місц. населенню		0.348***			0.355***
вороже ставлення		0.222***			0.179***
Набута ідентичність			-0.0749	-0.0829	
Успадкована ідентичність			-0.101**	-0.0916**	
Гордість			-0.150***	-0.140***	
_cons	3.464***	4.761***	5.452***	4.793***	3.945***
N	1024	1139	1139	1024	1024
adj. R ²	0.097	0.219	0.064	0.134	0.246

Рівні статистичної значущості * p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.01

9.2. Список рисунків

Рисунок 1. Розподіл мігрантів та біженців за статтю	9
Рисунок 2. Розподіл мігрантів та біженців за віком	9
Рисунок 3. Розподіл мігрантів та біженців за регіоном походження	10
Рисунок 4. Розподіл мігрантів та біженців за регіоном походження в залежності від часу приїзду в Польщу.....	10
Рисунок 5. Розподіл мігрантів та біженців за конфесіями.....	11
Рисунок 6. Розподіл мігрантів та біженців за родом занять	12
Рисунок 7. Розподіл мігрантів та біженців за фінансовим становищем до повномасштабного вторгнення.....	12
Рисунок 8. Розподіл біженців та мігрантів за фінансовим становищем на момент опитування.....	13
Рисунок 9. Розподіл біженців та мігрантів за фінансовим становищем на момент опитування в залежності від дати приїзду в Польщу.....	14
Рисунок 10. Зміна фінансового стану мігрантів, %	15
Рисунок 11. Зміна фінансового статусу біженців, %.....	15
Рисунок 12. Розподіл біженців та мігрантів за сімейним статусом до повномасштабного вторгнення ..	16
Рисунок 13. Розподіл біженців та мігрантів за сімейним статусом на момент опитування.....	16
Рисунок 14. Розподіл біженців та мігрантів.....	16
Рисунок 15. Зміна сімейного статусу біженців	17
Рисунок 16. Розподіл біженців та мігрантів за основною мовою спілкування в побуті до повномасштабного вторгнення	18
Рисунок 17. Розподіл біженців та мігрантів за основною мовою спілкування на момент опитування ..	18
Рисунок 18. Зміна мови спілкування серед біженців	19
Рисунок 19. Зміна мови спілкування серед мігрантів	20
Рисунок 20. Знання польської мови в залежності від часу приїзду в Польщу	21
Рисунок 21. Чи приїжджали ви в Україну, після того	22
Рисунок 22. Відвідування України біженцями після повномасштабного вторгнення в залежності від регіону походження.....	23
Рисунок 23. Наявність близьких родичів в Україні	24
Рисунок 24. Навчання дітей дистанційно в українських школах	24
Рисунок 25. Які з перелічених подій ви пережили після початку повномасштабного вторгнення?	25
Рисунок 26. Коли, на вашу думку, закінчиться війна?	26
Рисунок 27. Уявлення біженців про закінчення війни в залежності від віку	27
Рисунок 28. Уявлення біженців про закінчення війни в залежності від регіону походження.....	28
Рисунок 29. Як ви думаєте, чи вдасться Україні повернути окуповані території?	28
Рисунок 30. Погляд біженців на повернення окупованих територій в залежності від регіону походження.....	29
Рисунок 31. Погляд біженців на повернення окупованих територій в залежності від фінансового стану	30
Рисунок 32. Оцініть, наскільки часто у вас виникають перелічені нижче почуття	32
Рисунок 33. Переважання почуттів серед біженців в залежності від статі	33
Рисунок 34. Відчуття "набутої" ідентичності серед мігрантів та біженців	35
Рисунок 35. Відчуття "успадкованої" ідентичності серед мігрантів та біженців	35
Рисунок 36. Відчуття гордості за Україну серед мігрантів та біженців (за 10-бальною шкалою).....	37
Рисунок 37. Відчуття гордості за Україну серед мігрантів та біженців (за 3-бальною шкалою).....	37

Рисунок 38. Варіанти відповіді на питання про наміри повернутися в Україну	38
Рисунок 39. Розподіл відповідей на питання: Наскільки ви згодні з твердженням:.....	40
Рисунок 40. Розподіл відповідей на питання про бажання повернутися за трибальною шкалою	41
Рисунок 41. Розподіл відповідей мігрантів та біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за віком	41
Рисунок 42. Розподіл відповідей мігрантів та біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за фінансовим статусом	42
Рисунок 43. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за зайнятістю.....	43
Рисунок 44. Розподіл відповідей біженців та мігрантів на питання про бажання повернутися якнайшвидше за мовою спілкування.....	43
Рисунок 45. Розподіл відповідей біженців та мігрантів на питання про бажання повернутися якнайшвидше за частотою відвідування України	45
Рисунок 46. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за навчанням дітей в українській школі (N=436)	45
Рисунок 47. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за наявністю родичів в Україні	46
Рисунок 48. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за поглядом на час закінчення війни.....	47
Рисунок 49. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за поглядом на повернення Україною територій	47
Рисунок 50. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за досвідом під час війни	48
Рисунок 51. Відсоток відповідей "Так" на питання про бажання повернутися якнайшвидше в залежності від почуттів (біженці)	49
Рисунок 52. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за "набутою" ідентичністю	49
Рисунок 53. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за "успадкованою" ідентичністю	50
Рисунок 54. Розподіл відповідей біженців на питання про бажання повернутися якнайшвидше за відчуттям гордості за свою країну	50
Рисунок 55. Вплив емоційних факторів на наміри повернутися. Результати лінійної регресії	51
Рисунок 56. Вплив ідентичності та гордості за країну на наміри повернутися. Результати лінійної регресії.....	52
Рисунок 57. Розподіл мігрантів та біженців за кластерами повернення	53

9.3. Список таблиць

Таблиця 1. Питання в анкеті для вимірювання двох типів національної ідентичності	35
Таблиця 2. Питання для вимірювання гордості.....	36
Таблиця 3. Кореляція між питаннями про наміри повернутися	39
Таблиця 4. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання повернутися якнайшвидше . Результати лінійної регресії.....	59
Таблиця 5. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання повернутися одного дня . Результати лінійної регресії	60
Таблиця 6. Соціально-демографічні, емоційні та культурні фактори, які впливають на бажання залишитися в Польщі . Результати лінійної регресії	61